Polskojęzyczne druki królewieckie

w zbiorach Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego

KONCEPCJA MERYTORYCZNA:
dr hab. Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew
dr Anna Bujko

OPRACOWANIE GRAFICZNE:
Iga Czarniawska

Ministerstwo Edukacji i Nauki
NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA
KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Królewiec

Królewiec, (po niem. *Königsberg*, po litew. *Karalancuge*), u Długosza *Królów Gród*, *Regiomons*, stolica Prus starych i regencyi królewieckiej, druga rezydencya królów pruskich, leży nad rz. Preglem, na której siedm zbudowano mostów, o milę od ujścia tejże do zatoki Fryszhafu, o 46 kil. od Pilawy, o 91 od Wystruci, o 163 od Tczewa, o 201 od Grajewa, o 589 od Berlina. Zbudowane na pograniczu

Królewiec, w: „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich", T. IV, pod red. F. Sulimierskiego [et al.], Warszawa 1883.

Królewiec stanowił kolebkę literatury polskiej. W połowie XVI w. królewieccy drukarze wyprodukowali więcej książek polskojęzycznych, niż wydano ich na terenie całej Rzeczpospolitej.

W XVII w. w trzech typografiach wydrukowano około 25 druków w języku polskim, a w XVIII stuleciu w 12 oficynach wytłoczono około 310 druków oraz 2 tytuły czasopism w 12 drukarniach.

[Sesja naukowa w Olsztynie poświęcona 600-leciu polskiego księgarstwa, KMW, 1964, nr 3, s. 400 - 404; Zoja, Drukarze, W. Ch.]

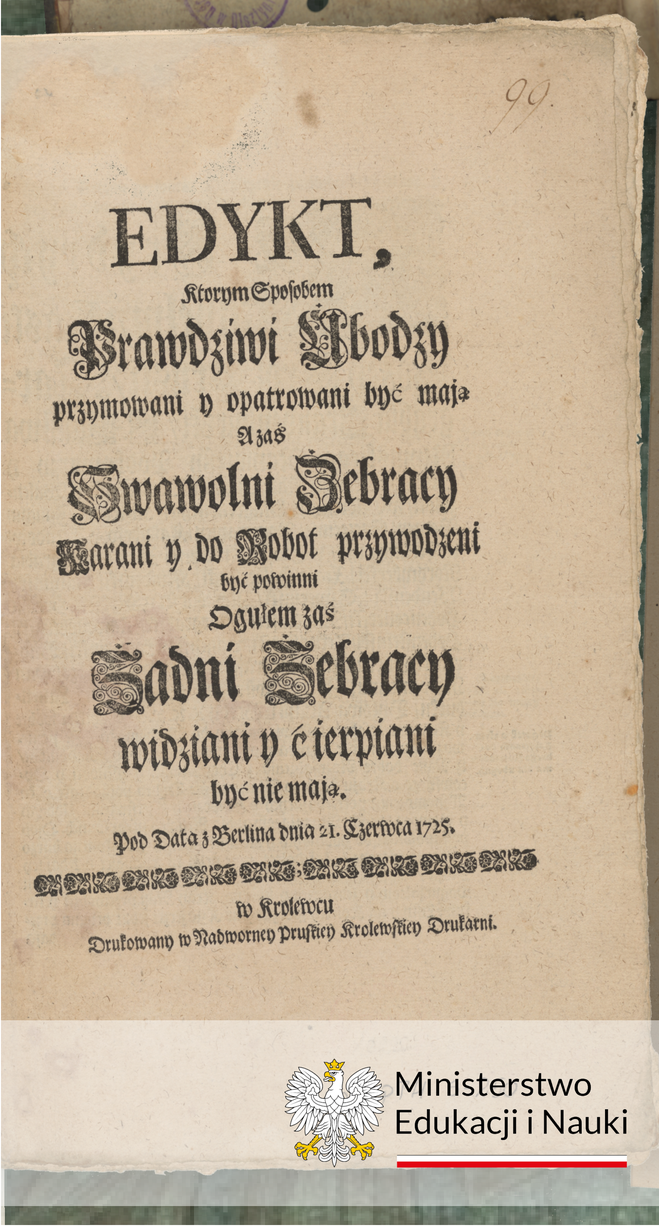
Polskojęzyczne druki królewieckie

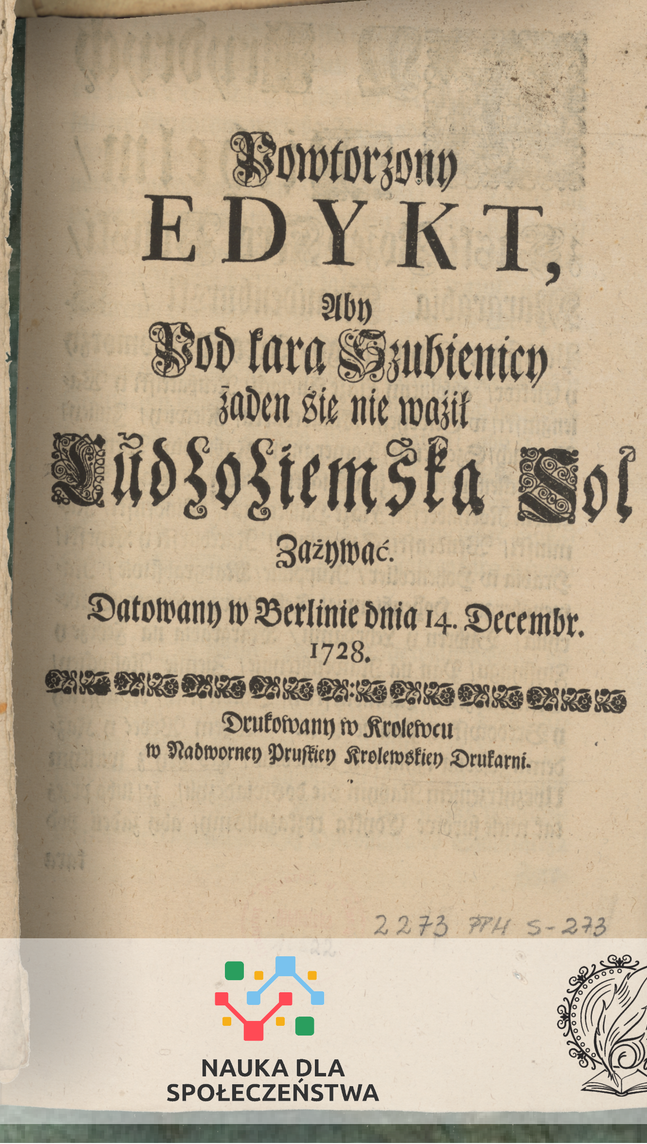
w zbiorach Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego (XVIII w.)

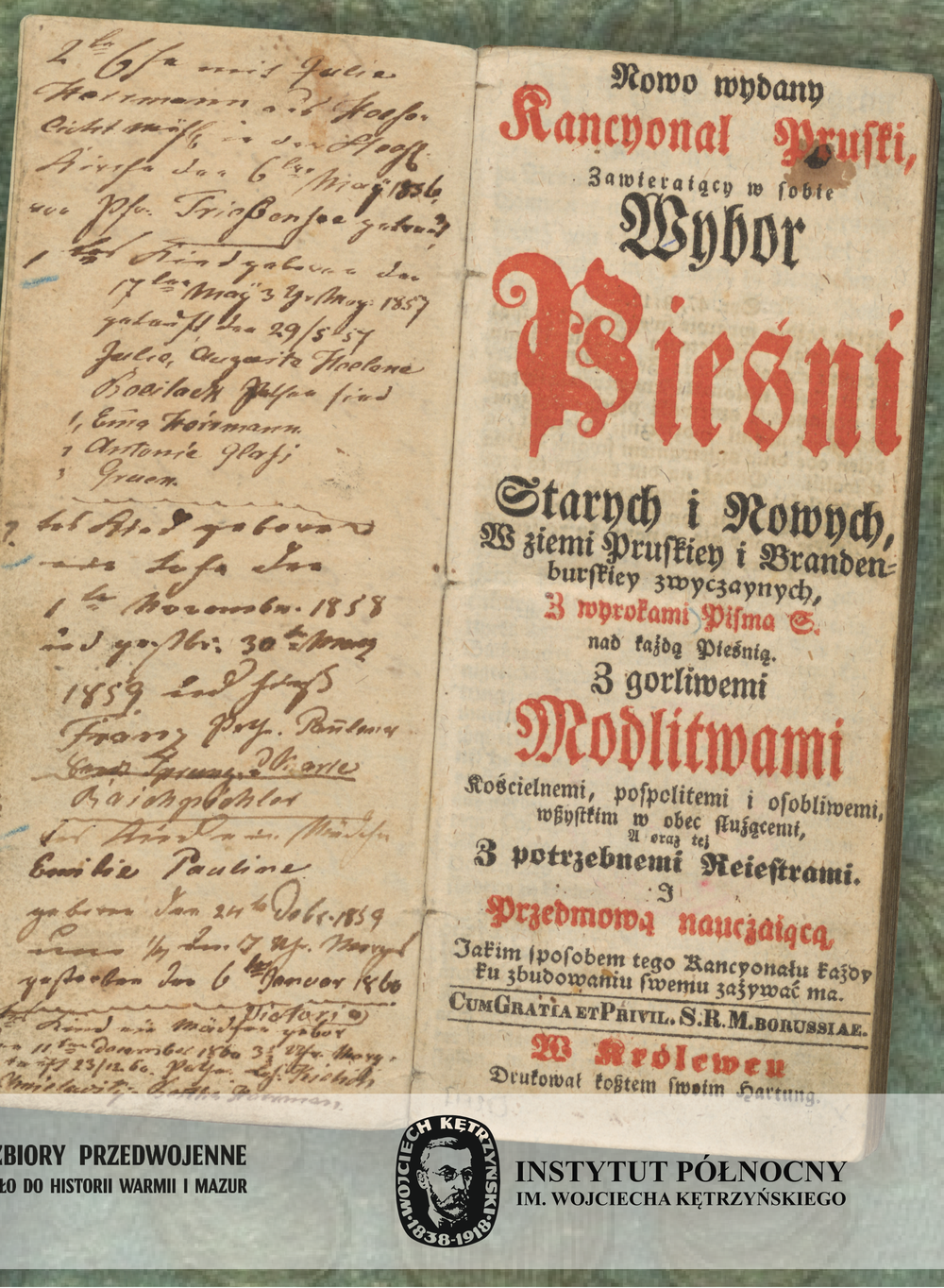
80 % STANOWIĄ EDYKTY

20 % RELIGIJNE DRUKI REFORMACYJNE

Ministerstwo Edukacji i Nauki

NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA

KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR

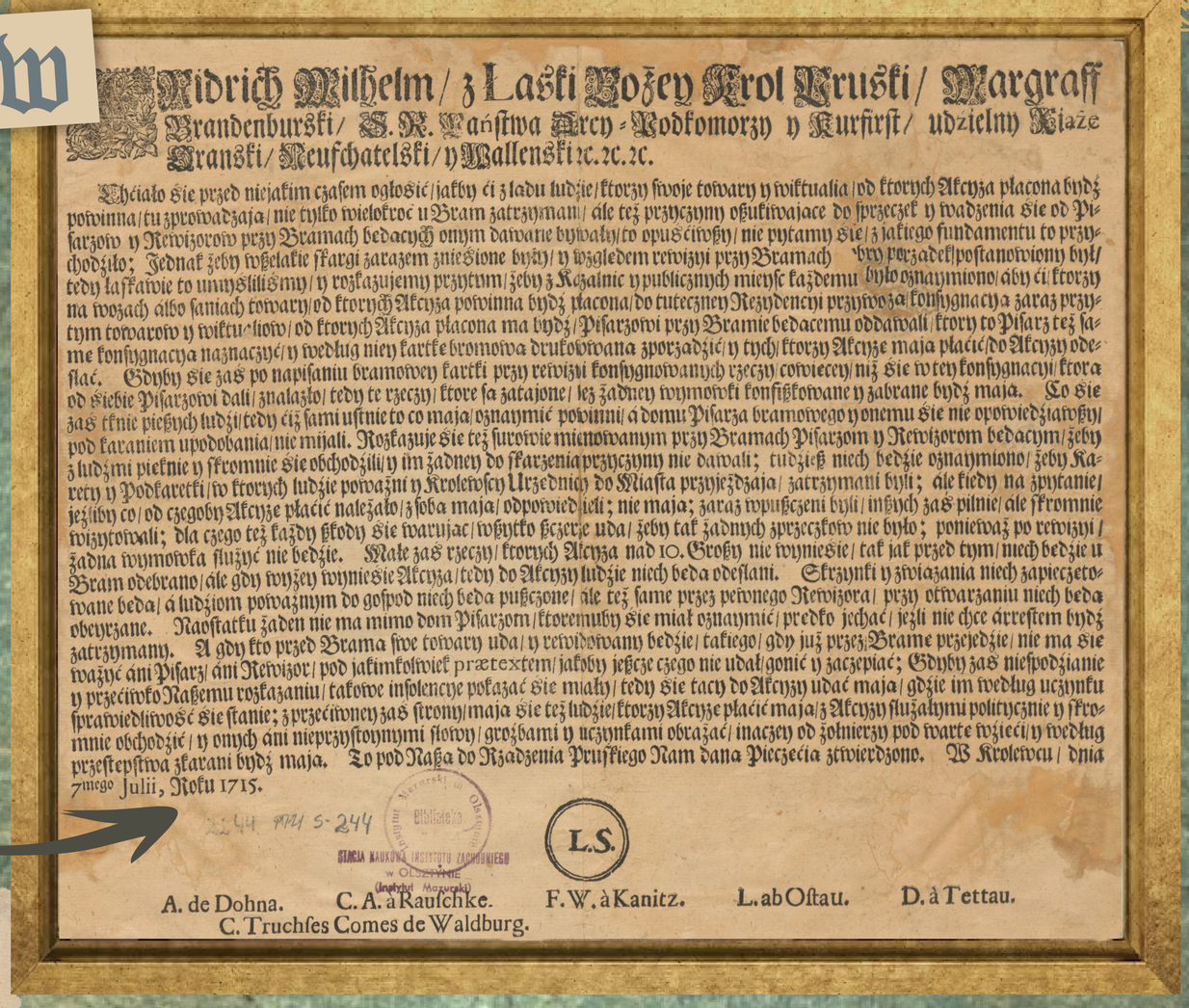
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Typografowie królewieccy

Drukarnia Reussnerów

Katarzyna Reussner
(1678 - 1720)

Założycielem drukarni, która pełniła funkcję oficyny akademickiej w Królewcu, był Jan Reussner. Po jego śmierci zakład objęła wdowa Katarzyna Reussner, która prowadziła drukarnię pod nazwą „Dziedziców". W oficynie drukowano głównie druki szkolne, sporadycznie również druki polskojęzyczne (kancjonały i katechizmy).

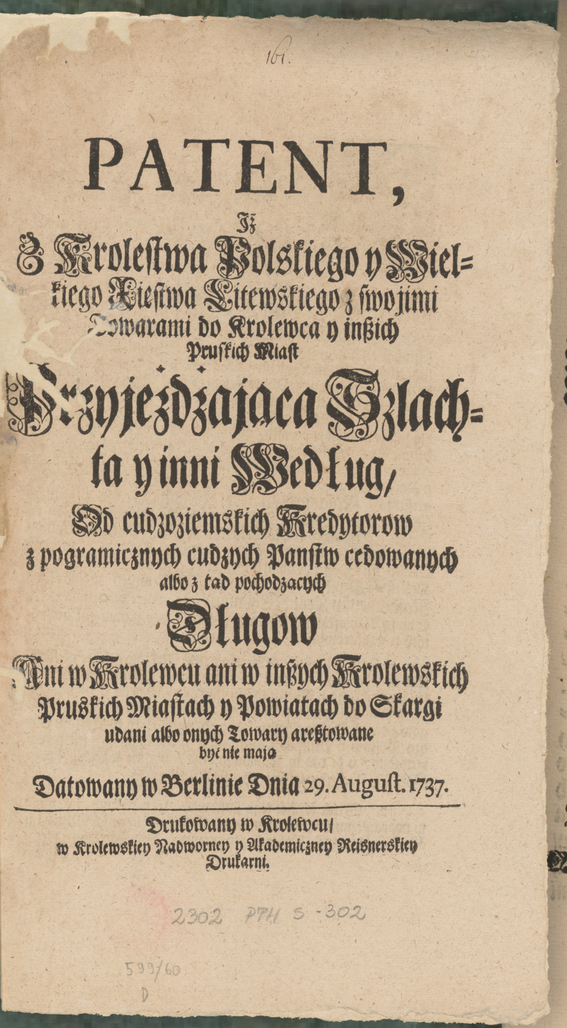
Fridrich Wilhelm / z Łaski Bożey Król Pruski / Margraff Brandenburski / S. R. Państwa Arcy-Podkomorzy y Kurfirst / udzielny Xiąże Kranski / Neufchatelski / y Wallenski &c. &c. &c.

Chciało sie przed niejakim czasem ogłosić / jakby ci z ladu ludzie / ktorzy swoje towary y wiktualia / od ktorych Akcyza płacona bydź powinna / tu zprowadzaja / nie tylko wielokroć u Bram zatrzymani / ale też przyczyny oßukiwaiące do sprzeczek y wadzenia sie od Pisarzow y Rewizorow przy Bramach bedacych onym dawane bywały / to opuściwßy / nie pytamy sie / z jakiego fundamentu to przychodziło; Jednak żeby wßelakie fkargi zarazem zniesione były / y względem rewizyi przy Bramach [illegible] był / tedy łaskawie to unnyślilismy / y rozkazujemy przytym / żeby z Kezalnic y publicznych mieysc każdemu było oznaymiono / aby ci / ktorzy na wozach albo saniach towary / od ktorych Akcyza powinna bydź płacona / do tuteczney Rezydencyi przywoza / konsygnacya zaraz przytym towarow y wiktuałiow / od ktorych Akcyza płacona ma bydź / Pisarzowi przy Bramie bedacemu oddawali / ktory to Pisarz też same konsygnacya naznaczyć / y według niey kartke bromowa drukowana zporządzić / y tych / ktorzy Akcyze maja płacić / do Akcyzy odesłać. Gdyby sie zaś po napisaniu bramowey kartki przy rewizyi konsygnowanych rzeczy / cowiecey / niż sie w tey konsygnacyi / ktora od siebie Pisarzowi dali / znalazło / tedy te rzeczy / ktore sa zatajone / lez żadney wymowki konfitkowane y zabrane bydź maja. Co sie zaś tknie pießych ludzi / tedy ciż sami ustnie to co maja / oznaymić powinni / a domu Pisarza bramowego y onemu sie nie opowiedziawßy / pod karaniem upodobania / nie mijali. Rozkazuje sie też surowie mienowanym przy Bramach Pisarzom y Rewizorom bedacym / żeby z ludźmi pięknie y fkromnie sie obchodzili / y im żadney do fkarzenia przyczyny nie dawali; tudzież niech będzie oznaymiono / żeby Karety y Podkaretki / fo ktorych ludzie poważni y Krolewscy Urzędnicy do Miasta przyjeżdzaja / zatrzymani były; ale kiedy na zpytanie / jeżliby co / od czegoby Akcyze płacić należało / z soba maja / odpowiedzieli; nie maja; zaraz wpuszczeni byli / inßych zaś pilnie / ale fkromnie wizytowali; dla czego też każdy fkody sie warujac / wßytko fzczerze uda / żeby tak żadnych zprzeczkow nie było; ponieważ po rewizyi / żadna wymowka służyć nie będzie. Małe zaś rzeczy / ktorych Akcyza nad 10. Großy nie wyniesie / tak jak przed tym / niech będzie u Bram odebrano / ale gdy wyżey wymienione Akcyza / tedy do Akcyzy ludzie niech beda odesłani. Skrzynki y zwiazania niech zapieczetowane beda / a ludziom powaznym do gospod niech beda puszczone / ale też same przez pewnego Rewizora / przy otwarzaniu niech beda obeyrzane. Naostatku żaden nie ma mimo dom Pisarzom / ktoremuby sie miał oznaymić / predko jechać / jeżli nie chce arrestem bydź zatrzymany. A gdy kto przed Brama swe towary uda / y rewidowany będzie / takiego / gdy już przez Brame przejedzie / nie ma sie ważyć ani Pisarz / ani Rewizor / pod jakimkolwiek prætextem / jakoby jeßcze czego nie udał / gonić y zaczepiać; Gdyby zaś niespodzianie y przeciwko Naßemu rozkazaniu / takowe insolencye pokazać sie miały / tedy sie tacy do Akcyzy udać maja / gdzie im według uczynku sprawiedliwość sie stanie; z przeciwney zaś strony / maja sie też ludzie / ktorzy Akcyze płacić maja / z Akcyzy służałymi politycznie y fkromnie obchodzić / y onych ani nieprzystoynymi słowy / groźbami y uczynkami obrażać / inaczey od żołnierzy pod warte wzięci / y według przestępstwa zkarani bydź maja. To pod Naßa do Rządzenia Pruskiego Nam dana Pieczęcia zwierdzone. W Krolewcu / dnia 7mego Julii, Roku 1715.

L.S.

A. de Dohna. C. A. a Rauschke. F. W. à Kanitz. L. ab Ostau. D. à Tettau.
C. Truchses Comes de Waldburg.

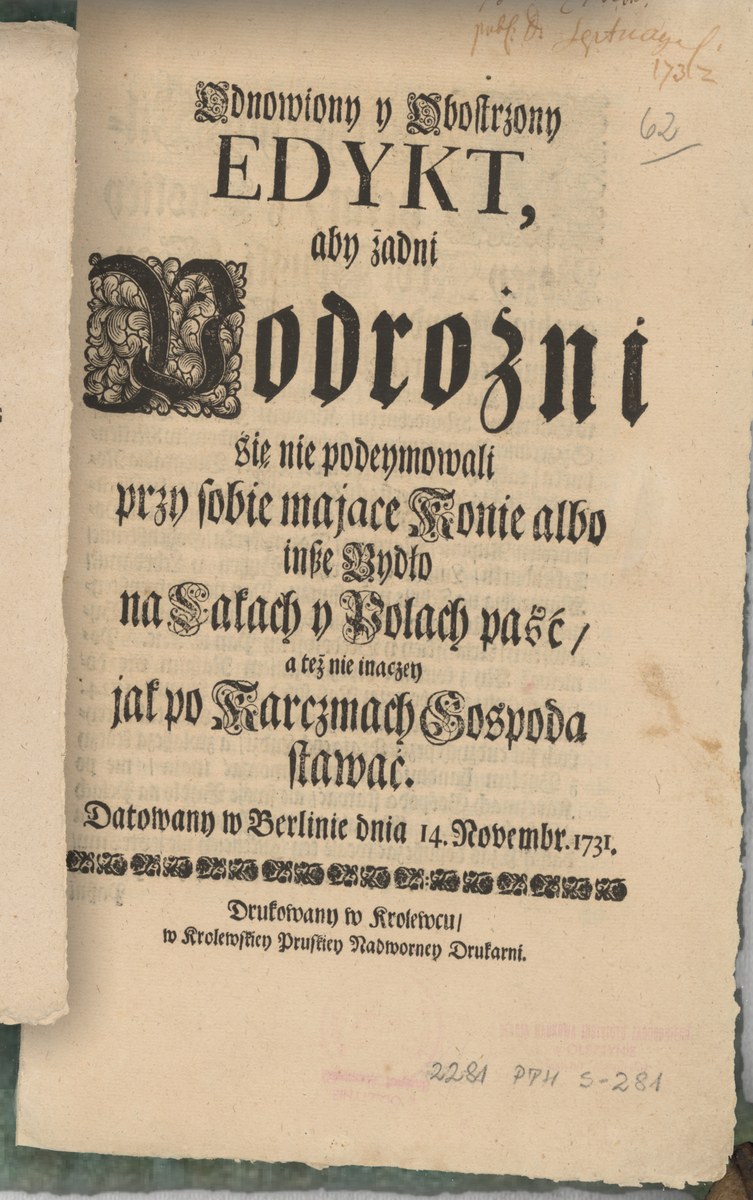
244 PTH S-244
Biblioteka Instytut Mazurski w Olsztynie
STACJA NAUKOWA INSTYTUTU ZACHODNIEGO w OLSZTYNIE (Instytut Mazurski)

PATENT,
Iż
z Krolestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego z swojimi Towarami do Krolewca y inßich Pruskich Miast
Przyjezdzajaca Szlachta y inni Według,
Od cudzoziemskich Kredytorow z pogranicznych cudzych Państw cedowanych albo z tad pochodzacych
Długow
Ani w Krolewcu ani w inßych Krolewskich Pruskich Miastach y Powiatach do Skargi udani albo onych Towary arestowane być nie maja
Datowany w Berlinie Dnia 29. August. 1737.

Drukowany w Krolewcu / w Krolewskiey Nadworney y Akademiczney Reisnerskiey Drukarni.

2302 PTH S-302
599/60 D

Odnowiony y Obostrzony
EDYKT,
aby żadni
Podrożni
Sie nie podeymowali przy sobie majace Konie albo inße Bydło na Łakach y Polach paść / a też nie inaczey jak po Karczmach Gospoda stawać.
Datowany w Berlinie dnia 14. Novembr. 1731.

Drukowany w Krolewcu / w Krolewskiey Pruskiey Nadworney Drukarni.

2281 PTH S-281

Jan Fryderyk Reussner
(1726 - 1742)

Po śmierci Katarzyny oficynę przejął jej wnuk Jan Fryderyk, który otrzymał potwierdzenie przywilejów od króla Fryderyka Wilhelma. Drukarnia nadal pełniła rolę drukarni akademickiej, a jej właściciel często nie podpisywał druków.

Zapisy typograficzne w drukach wydanych w drukarni Reussnerów (na podstawie Bibliografii Estreichera):

Ex Typographia Reusneriana
Litteris Reusnerianis
Proelo Reusneriano
Rosneriano
Reusner
Typis Reusnerianis

Jan Dawid Zäncker
(1709 - 1727)

Drukarnia Zänckera była pierwszą polską drukarnią w Królewcu. Została utworzona na potrzeby miejscowej gminy kalwińskiej. Przywilej, który początkowo uzyskał Jerzy Rekuć, określał prawo druku wszelkich prac nie zastrzeżonych dla drukarni akademickiej. Można więc było wydawać książki w języku litewskim dla szkół prowincjonalnych oraz w języku polskim dla szkoły kalwińskiej w Królewcu. Wkrótce oficyna przeszła na własność Zänckera, który pierwszy druk wydał w 1710 r. W 1718 r. otrzymał przywilej na drukowanie gazet w języku polskim oraz po łacinie, dzięki czemu zaczął wydawać „Pocztę Królewiecką" (drugi tygodnik w języku polskim).

DZIENNIK ALBO
Modlitwy codzienne
teraz znowu
Przedrukowane
w Drukarni Jana Dawida Zánckera.
Roku Panskiego 1728.

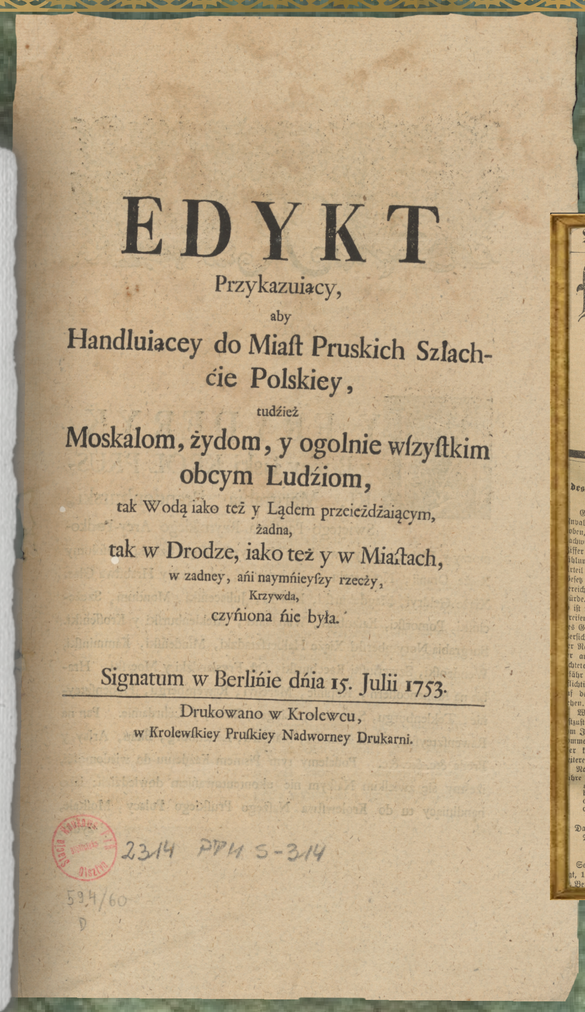
Ministerstwo Edukacji i Nauki
NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA
KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Typografowie królewieccy

Hartungowie

Jan Henryk Hartung (1734 - 1759)

J. H. Hartung samodzielną działalność drukarską prowadził w Królewcu od 1734 r. Z czasem powiększył zakład o działającą od 1639 r. drukarnię Reussnerów, którą przejął wraz z przywilejami drukarza nadwornego i akademickiego. Dzięki temu oficyna Hartunga stała się najważniejszą drukarnią w Królewcu. J. H. Hartung specjalizował się w wydawaniu religijnych książek w języku polskim i litewskim (od 1738 r. posiadał prawo wyłączności druku polskiego kancjonału, Biblii i Nowego Testamentu). Otrzymał także przywilej drukowania gazet, dzięki czemu zaczął wydawać Königsberger Zeitung (późniejsze Königsberger Hartungsche Zeitung).

EDYKT
Przykazuiacy,
aby
Handluiacey do Miast Pruskich Szlachcie Polskiey,
tudzież
Moskalom, żydom, y ogolnie wszystkim obcym Ludźiom,
tak Wodą iako też y Lądem przeciężdżaiącym,
żadna,
tak w Drodze, iako też y w Miastach,
w zadney, ani naymnieyszy rzeczy,
Krzywda,
czyniona nie była.

Signatum w Berlinie dnia 15. Julii 1753.

Drukowano w Krolewcu,
w Krolewskiey Pruskiey Nadworney Drukarni.

2314 PPH 5-314
5314/60 D

Nr. 89. Erste Morgenausgabe. Donnerstag, 16. April 1896.

Königsberger Hartungsche Zeitung.

Diese Zeitung erscheint täglich in einer Abend- und zwei Morgenausgaben mit Ausnahme der Tage nach den Sonn- und Festtagen. Der Preis beträgt für ein Vierteljahr 2 Mark (mit Botenlohn 2 Mark 70 Pf.). Reflectirte abonniren bei den kaiserlichen Postämtern (Postliste Nr. 3787) und erhalten die Zeitung für 3 Mark 70 Pf. für ein Vierteljahr.

Anzeigen werden in der Expedition dieser Zeitung, Münchenhofstraße Nr. 2, sowie in allen größeren Annoncenbureaux entgegengenommen und kosten für die einspaltige Petitzeile oder deren Raum 30 Pf. (Arbeitsmarkt und Wohnungsanzeiger 15 Pf.) Reklamen 40 Pf. Das Beleg-Exemplar kostet 25 Pf.

Die Geschäftsergebnisse des Invaliditäts- und Altersversicherungsgesetzes.

Gleich nach dem Anlauf des ersten Jahres der Wirksamkeit des Invaliditäts- und Altersversicherungsgesetzes haben sich Stimmen erhoben, welche vor einem Mißerfolg des Gesetzes sprachen, indem sie behaupteten, daß die Zahl der Versicherten bei weitem nicht derjenigen, welche man als ein demgemäß hingestellt und behauptet, daß das Gesetz ganz ausgezeichnet funktionire, daß es den Arbeitern zum Heil gereiche und von diesen auch als eine große Wohlthat empfunden werde. Wenn man nun auch an dieser letzten Fiktion festgehalten hat, ist man sich doch, darüber herrscht wohl kein Zweifel, heute in allen Kreisen darüber klar, daß von einem ausgezeichneten Funktioniren des Gesetzes nicht die Rede sein könne, da sich viele Millionen von versicherungspflichtigen dieser Pflicht entziehen, und es bietet sich jetzt der Rechnungsabschluß über die Geschäfts- und Rechnungsergebnisse für das Jahr 1894 Gelegenheit, unsere Behauptungen, wie groß der Differenz zwischen der Versicherungspflichtigen und den Versicherten ist, und aus diesen und anderen Zahlen den Wert des Gesetzes für unser Wirtschaftsleben Schlüsse zu ziehen.

Wenn wir zuerst versuchen, die Zahl der Versicherungspflichtigen festzustellen, so können wir dies nur auf der Basis der Gewerbezählung im Jahre 1895 thun, da die Resultate der im Jahre 1895 vorgenommenen Gewerbezählung noch nicht festgestellt sind; wir glauben aber kaum, daß dies einen wesentlichen Irrtum in Bezug auf die hierauf folgenden Schlußfolgerungen zur Folge haben wird.

Nach den amtlichen Angaben waren bei der Berufszählung im Jahre 1895 an Gehilfen und Dienenden vorhanden:

a) Land- und Forstwirtschaft u. s. w.	4 797 870	Personen
b) Industrie, einschl. Bergbau u. s. w.	4 497 880	„
c) Handel und Verkehr u. s. w.	1 164 284	„
d) Lohnarbeit wechselnder Art	309 771	„
Summa	13 769 388	„

Dazu treten:

Dienende für häusliche Dienste, im Haushalte der Herrschaft lebend	1 334 494	„
Gesammtsumme	14 123 782	Personen

Seitdem sind bis zum Jahre 1894, für welches der Bericht vorliegt, 11 Jahre verflossen, und es müßte, entsprechend dem Wachsthum der Bevölkerung, die Gesammtsumme der versicherungspflichtigen Personen auf jeden Fall wird man uns nicht der Übertreibung beschuldigen können, wenn wir bei Ermittelung der Differenz zwischen den versicherten und den versicherungspflichtigen Personen die Zahl der letzteren mit 15 Millionen annehmen. Wahrscheinlich ist sie in Wahrheit bedeutend größer und demnach steigert sich auch die Differenz. Ehe wir nun zur Feststellung der Zahl der im Jahre 1894 versicherten und dadurch zur Ermittelung der Differenz übergehen, wollen wir noch einige andere recht interessante Zahlen aus dem vorliegenden Rechenschaftsbericht betrachten, um uns ein Bild zu machen von dem Umfang der Verwaltung, wobei wir ob der Versicherungsbeamten überlassen möchten, zu bestimmen, ob sich darin nicht eine große Schwerfälligkeit, die nicht zur Empfehlung der Organisation dient, zeigt.

Es waren in der Verwaltung der bestehenden 31 Versicherungsanstalten beschäftigt:

Mitglieder der Vorstände	150	Personen,
Hülfsarbeiter der Vorstände	23	„
Bureau-, Kassen- und Kanzleibeamte	981	„
Unterbeamte	87	„
Mitglieder der Rechtshülfe	618	„
Vertrauensmänner	65 776	„
Kontrolleure	302	„
Schiedsgerichte	600	„

Das sind in Summa 68 542 Personen, doch ist damit die Summe der für die Versicherungsanstalten thätigen Personen noch nicht erschöpft, denn es existieren 9989 besondere Markenverkaufsstellen, es sind 4809 Krankenkassen und 2939 Gemeindebehörden mit der Einziehung der Beiträge betraut, und es werden an sämtlichen Postanstalten bei Deutschen Reiches nicht nur Versicherungsmarken verkauft, sondern auch Renten ausgezahlt, wodurch alle unteren Verwaltungsbehörden mit der Ausgabe und dem Umtausch der Versicherungskarten sowie mit dem Urtheilen der Bescheinigungen darüber zu thun haben. Wenn nun auch diese letzteren und ebenso die Vertrauensmänner und die Rentschuldgenossen nicht ihre ganze Thätigkeit der Versicherung widmen, so wird man doch aus den gemachten Angaben ersehen, welche ungeheure Menge von Betriebskraft die Ausführung des Gesetzes erfordert, und man wird sich sagen müssen, daß sich die auf rund fünf Millionen Mark angegebenen Kosten der Verwaltung wahrscheinlich verdoppeln würden, wenn man alle die unbezahlte Arbeit, welche die Rechtshülfe, die Vertrauensmänner, die Krankenkassen, die Gemeindebehörden, die unteren Verwaltungsbehörden und die Postanstalten zu leisten haben, in Geld umrechnen würde.

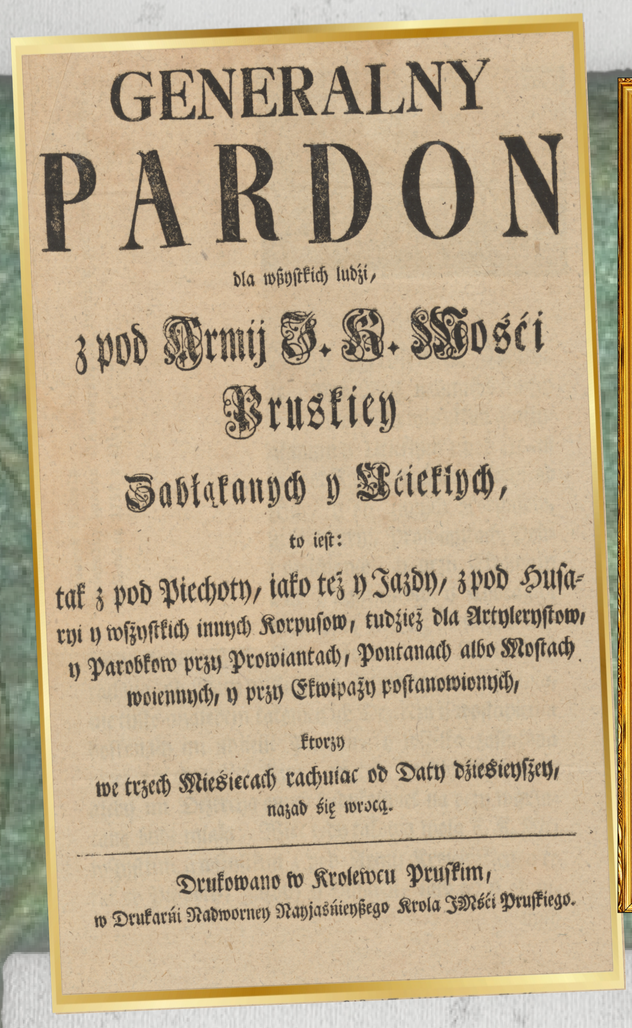
Wir sehen also, daß eine Umwälzung im Arbeitsbetrieb durch diese Kassen absolutiert wird, und schon dies allein muß zu der Ansicht führen, daß man nur von einem „Erfolg“ dieser Gesetzgebung wird sprechen können, als das Doppelte von dem, was zur Sicherstellung der vorhandenen Renten erforderlich ist, und es muß dies eine große Beruhigung für die Rentenempfänger sein; es ohne die Feststellung jeder bedeutender Kapitalien ohne absolute Notwendigkeit nicht ein wirthschaftlicher Rechtsakt ist, das ist eine Frage, deren Beantwortung uns nicht unwichtig für die Beurtheilung des sogenannten Einflusses, den das Gesetz auf unsere wirthschaftlichen Zustände ausüben soll, erscheint.

Deutsches Reich.

München, 13. April. Vor der Strafkammer des Landgerichts fand heute die Verhandlung gegen Dr. Ludwig Quidde wegen Majestätsbeleidigung statt. Angeklagt ist eine Broschüre, die Dr. Quidde am 20. Januar in einer Volksversammlung über den Kaiser Wilhelm I. und die Bewilligung desselben als „Wilhelm der Große“ im Zusammenhang mit der Stiftung des Wilhelmsordens machte. Die Strafkammer hatte die Eröffnung der Anklage wegen Beleidigung des jetzigen Kaisers durch seine Äußerung abgelehnt, worauf das Oberlandesgericht das Hauptverfahren befahl. Vorsitzender ist Landgerichtsdirektor von Wächter, Staatsanwalt Dr. Gumpelmayer, Vertheidiger Dr. Heinrich. Zur Verhandlung des Angeklagten waren eine Stunde. Er führte, er habe es früher nicht, daß der Bürgermeister München in einer Ansprache an den Kaiser, anläßlich des Amtsjubiläums der Kaiserproklamation von Kaiser Wilhelm I. als „dem Großen“ gesprochen. Er habe bei Erörterung der Bezeichnung „der Große“ sehr wahrscheinlich einen Unterschied zwischen dem regierenden Kaiser, soweit derselbe das Amtsjubiläum gefeiert, und anderen Volksfreisen gemacht. Er habe ausdrücklich gesagt, daß der regierende Kaiser als Enkel seines Großvaters eine andere Stellung einnehme als jeder von uns. Er habe die Geschichte der betreffenden Erörterung und vor allem die eigentümliche Wirkung der Angelegenheit nur regierenden Thatsache und des sympathischen Empfindens betont. Er habe darauf hingewiesen, daß von der Stärke dieses Empfindens auf die ganze Bevölkerung auf eines Mannes sich das Volk nur sehr schwer eine Vorstellung machen könne und habe dann im Gegensatz dazu ausgeführt, wie die Verehrung des regierenden Kaiser aufgenommen. Gedenken auch andere Personen, die gegenüber dem alten Kaiser viel unbedeutender dastünden, und ein ernstes Urteil über ihn haben müßten, volles anderes zu bewerthen sei. Er habe ausdrücklich, als er von der Bezeichnung „der Große“ sprach, erklärt, daß er nicht von Wilhelm II., sondern von Wilhelm I. rede. Er war deshalb ganz ausgeschlossen, daß er oder ein Jeder an Wilhelm II. denken konnte. Er habe mit der unter Anklage gestellten Äußerungen nicht die Stiftung des Ordens, sondern das ganze Wirken des hochverehrten Fürsten und Bürger, die sittliche Gestalt Wilhelms I. zu einem Wilhelm dem Großen aufzufassen, treffen wollen. Wer sie Rede im Zusammenhang überblicke, werde finden, daß die inkriminierte Stelle die Schlußworte der ganzen, an der Verherrlichung des Alten geübten Kritik wohnen. Sollten die inkriminierten Worte weiteln auf die Stiftung gedeutet werden, so könne nur eine Verherrlichung der preußischen Monarchie vorliegen, welche den Beruf unternehmen und politisch

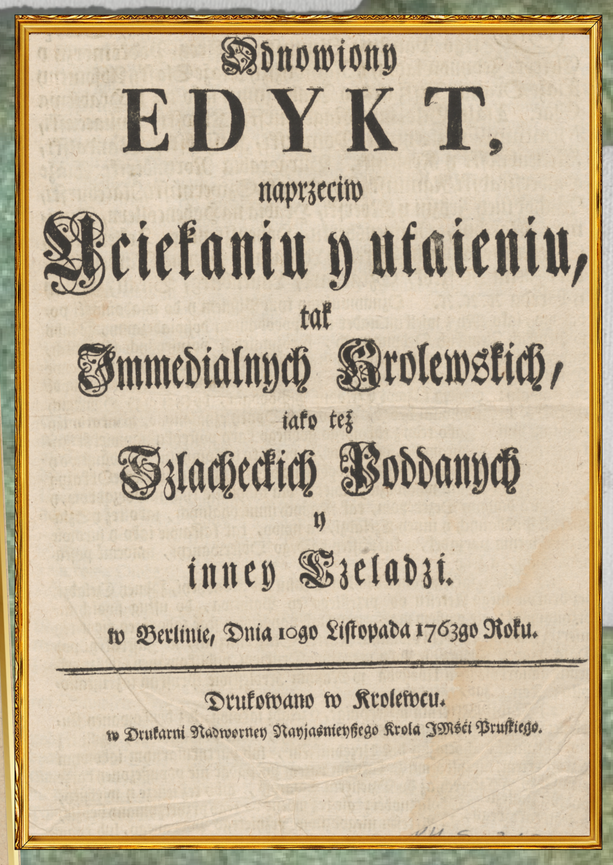
Michał Christian Hartung (1756 - 1759) i Hanna (Zobel) Hartung (1759 - 1766)

W 1759 r. zakład przeszedł w ręce Michała Christiana Hartunga (syna Jana), a po jego śmierci oficynę przejęła Hanna, druga żona Jana Henryka Hartunga.

GENERALNY
PARDON
dla wszystkich ludzi,
z pod Armij J. K. Mości
Pruskiey
Zabłąkanych y Uciekiych,
to iest:
tak z pod Piechoty, iako też y Jazdy, z pod Husaryi y wszystkich innych Korpusow, tudzież dla Artylerystow, y Parobkow przy Prowiantach, Pontanach albo Mostach woiennych, y przy Ekwipaży postanowionych,
ktorzy
we trzech Miesiecach rachuiąc od Daty dziesieyszey, nazad się wrocą.

Drukowano w Krolewcu Pruskim,
w Drukarni Nadworney Nayjaśnieyszego Krola JMości Pruskiego.

Odnowiony
EDYKT,
naprzeciw
Uciekaniu y ukaieniu,
tak
Immedialnych Krolewskich,
iako też
Szlacheckich Poddanych
y
inney Czeladzi.

w Berlinie, Dnia 10go Listopada 1763go Roku.

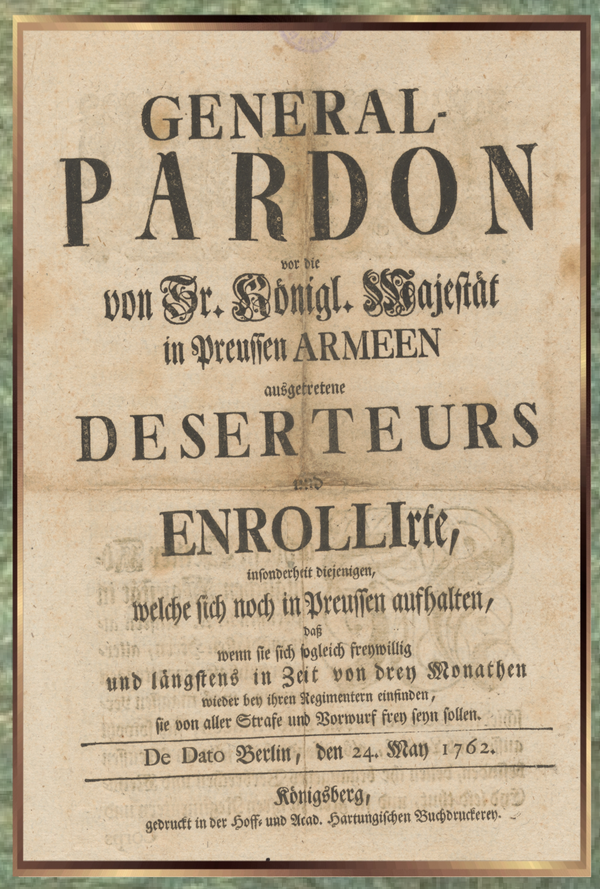
Drukowano w Krolewcu.
w Drukarni Nadworney Nayjaśnieyszego Krola JMości Pruskiego.

Bogumił (Gottlieb) Hartung (1766 - 1797)

Od 1766 r. drukarnia należała do Bogumiła (Gottlieba) Hartunga. Otrzymał potwierdzenie przywilejów ojca, dzięki czemu utrzymał pozycję drukarza nadwornego i uniwersyteckiego. W 1788 r. kupił królewiecką księgarnię J. Kantera.

Zapisy typograficzne w drukach wydanych w drukarni Hartungów (na podstawie Bibliografii Estreichera):

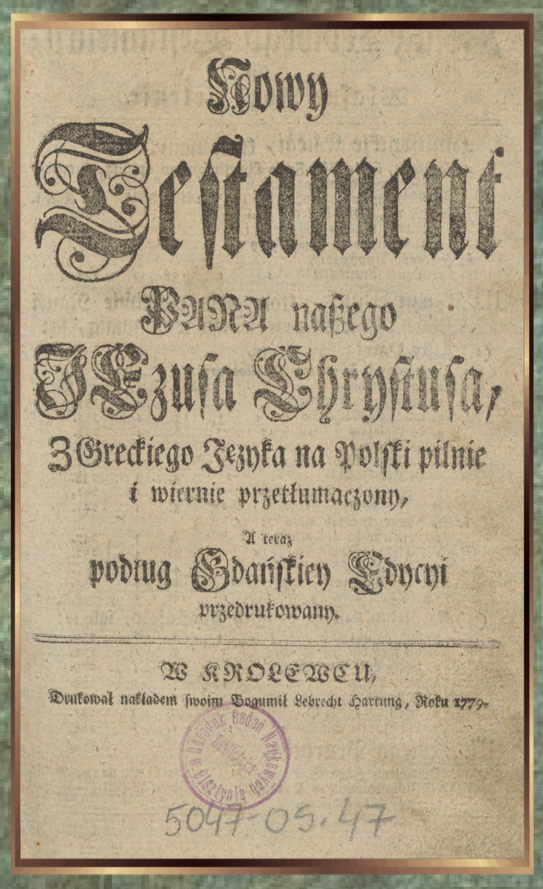
typogr. Joh. Henr. Hartungii
typis et impensis Jo. Henr. Hartungii
Im Verlag der Hartungschen Buchhandlung
literis Hartungianis
bey Hartung
Typis Hartungianis
Hartung
w Krolewcu Pruskim, drukowali kosztem nieboszczyka J. H. Hartunga Dziedźice

GENERAL-
PARDON
vor die
von Sr. Königl. Majestät
in Preussen ARMEEN
ausgetretene
DESERTEURS
und
ENROLLIrte,
insonderheit diejenigen,
welche sich noch in Preussen aufhalten,
daß
wenn sie sich sogleich freywillig
und längstens in Zeit von drey Monathen
wieder bey ihren Regimentern einfinden,
sie von aller Strafe und Vorwurf frey seyn sollen.

De Dato Berlin, den 24. May 1762.

Königsberg,
gedruckt in der Hoff- und Acad. Hartungischen Buchdruckerey.

Nowy
Testament
PANA naszego
JEzusa Chrystusa,
Z Greckiego Jezyka na Polski pilnie
i wiernie przetłumaczony,
A teraz
podług Gdańskiey Edycyi
przedrukowany.

W KROLEWCU,
Drukował nakładem swoim Bogumił Lebrecht Hartung, Roku 1779.

5047-05.47

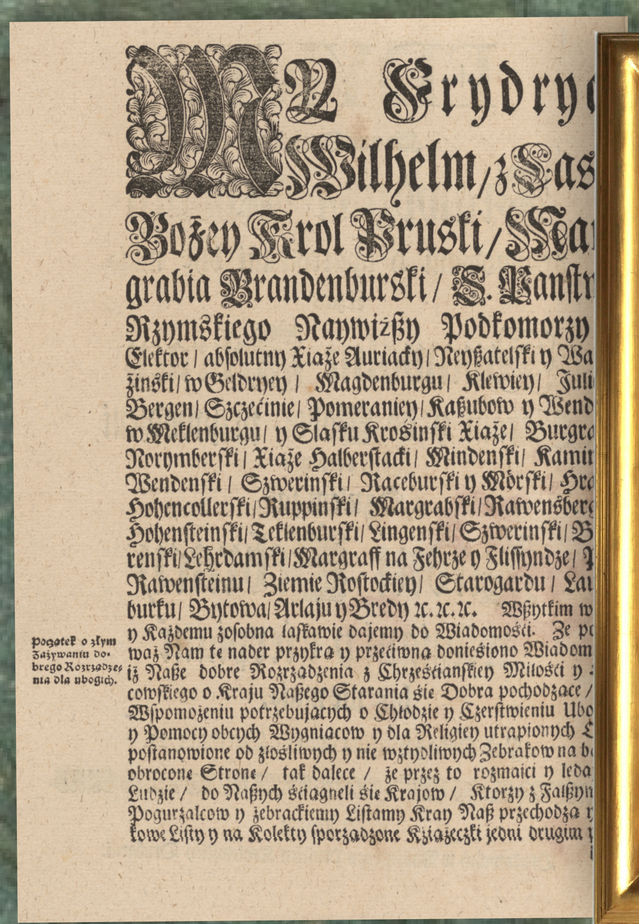
Łącznie przez około 200 lat działalności w drukarni Hartungów wydano w języku polskim około 250 książek i kalendarzy oraz około 110 edyktów.

[EWOK, Drukarze, T. IV]

Ministerstwo Edukacji i Nauki
NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA
KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

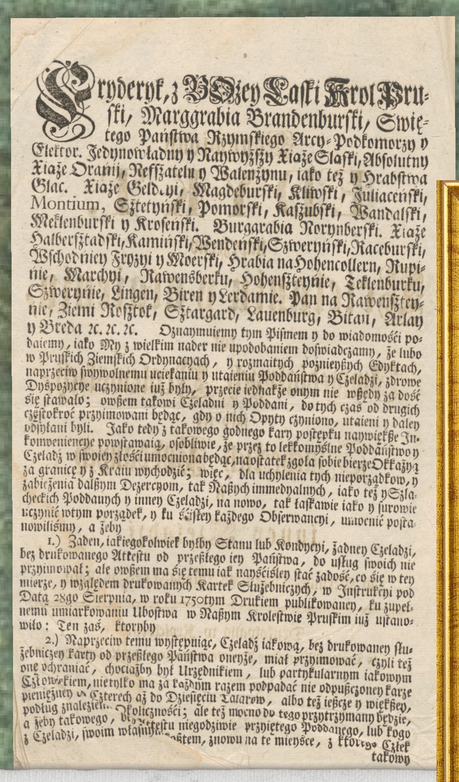
Rozporządzenia władz pruskich

Rozporządzenia władz pruskich wydawane były jako edykty, deklaracje, instrukcje, cyrkularze, konstytucje, mandaty, obwieszczenia, patenty, publicandum, reglementy, uniwersały, reskrypty, oświadczenia, mandaty, akty urzędowe. Były to ustawy powszechne władcy, które obowiązywały całe społeczeństwo w Królestwie Pruskim lub regulacje bardziej szczegółowe, dotyczące życia społecznego, gospodarczego lub wyznaniowego. Nadawały często prawa i przywileje określonej grupie społecznej lub zawodowej. Mogły mieć również charakter polityczny, sądowy i administracyjny.

70% to edykty wydane przez Fryderyka Wilhelma I (do 1740 r.)

13% edyktów, które obecnie znajdują się w zbiorach Instytutu, wydał Fryderyk II Wielki (1740-1786)

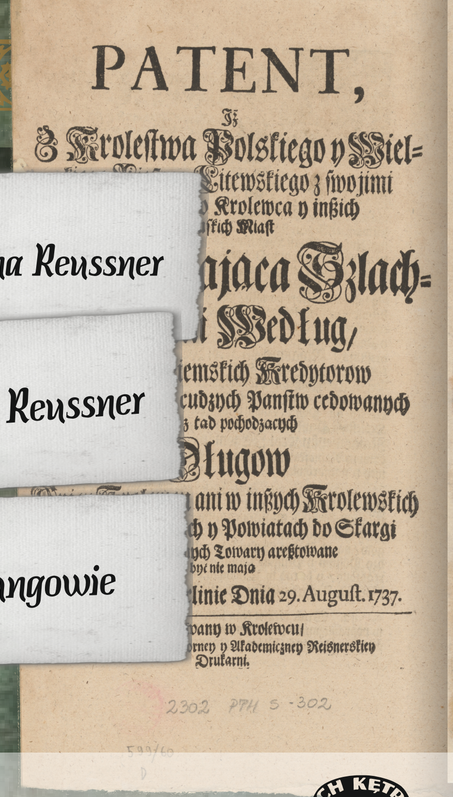
17% stanowią edykty wydane przez Fryderyka Wilhelma II (1786-1797)

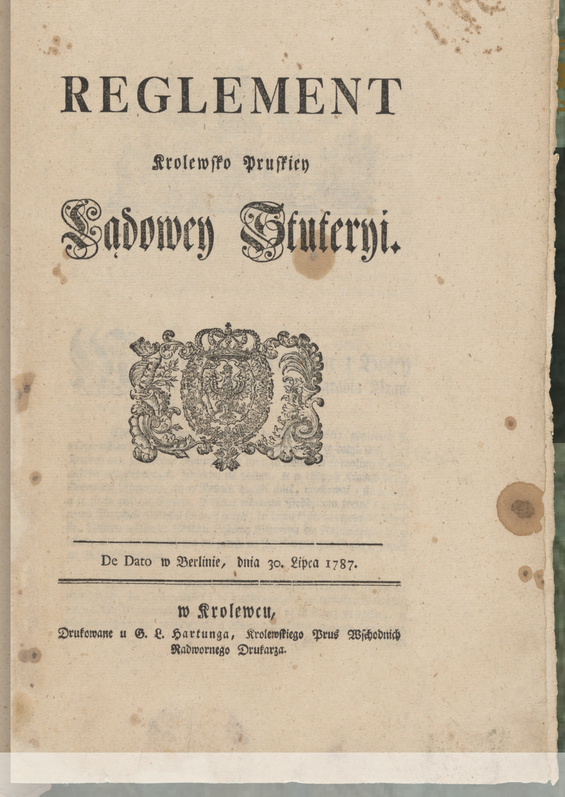
Królewieccy drukarze rozporządzeń władz pruskich ze zbiorów Instytutu Północnego

13% edyktów wydrukowała Katarzyna Reussner

56% edyktów wydał Jan Fryderyk Reussner

7% edyktów wydrukowali Hartungowie

Ministerstwo Edukacji i Nauki

NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA

KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR

INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Rozporządzenia gospodarcze

Rynki w Królewcu

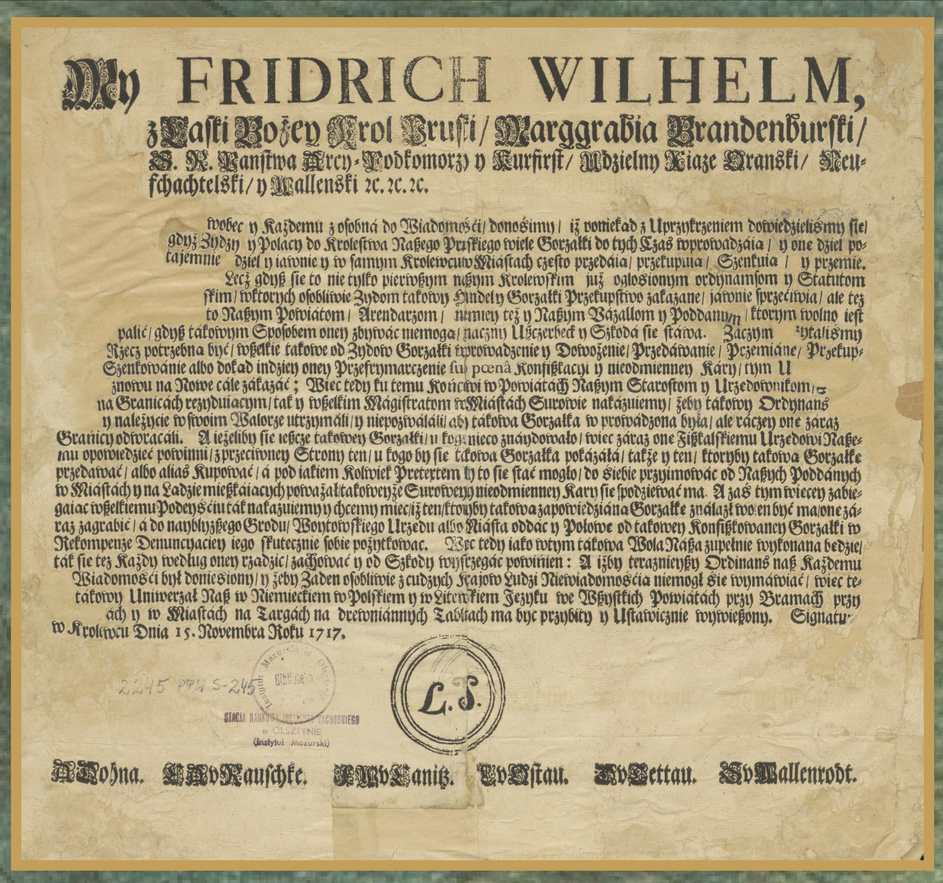
Patent. Według postanowionych Rynków w Królewcu y co Każdy przytym obserwować powinien. Datum w Berlinie, dnia 26. Maja 1734.

(nr inw. 2263)

PATENT.
Według postanowionych
Rynkow
w Krolewcu/
y co Każdy przytym obser=
wować powinien.
Datum w Berline/ dnia 26. Maja 1734.
w Krolewcu/
Drukowany w Krolewskiey Pruskiey/ Nadworney Drukarni.

Akcyza

My FRIDRICH WILHELM,
z Łaski Bożey Krol Prusi/ Marggrabia Brandenburski/
S. R. Państwa Arcy-Podkomorzy y Kurfirst/ Udzielny Xiaze Oranski/ Neufchachtelski/ y Wallenski &c. &c. &c.

wobec y Każdemu z osobna do Wiadomości/ donosimy/ iż voniekąd z Uprzykrzeniem dowiedzieliśmy się/ gdyż Zydzy y Polacy do Krolestwa Naszego Pruskiego wiele Gorzałki do tych Czas wyprowadzaia/ y one dziel potajemnie dziel y iawnie y w samym Krolewcu Miastach często przedaią/ przekupuią/ Szenkuią/ y przemie. Lecz gdyż sie to nie tylko pierwszym naszym Krolewskim już ogłoszionym ordynansom y Statutom Ich/ wszystkich osobliwie Zydom takowy Handely Gorzałki Przekupstwo zakazane/ iawnie sprzeciwia/ ale też to Naszym Powiatom/ Arendarzom/ Kupmey też y Naszym Vazallom y Poddanym/ ktorym wolno iest palić/ gdyż takowym Sposobem oney zbywac niemoga/ naczym Uszczerbek y Szkoda sie stawa. Zaczym wyalis my Rzecz potrzebna być/ wszelkie takowe od Zydow Gorzałki wyprowadzenie y Dowożenie/ Przedawanie/ Przemiane/ Przekup Szenkowanie albo dokad indziey oney Przefrymarczenie sub pœnâ Konfiskacyi y nieodmiennej Kary/ tym U znowu na Nowe całe zakazać; Wiec tedy ku temu Koncowi w Powiatach Naszym Starostom y Urzędownikom/ na Granicach przyduiacym/ tak y wszelkim Magistratom w Miastach Surowie nakazuiemy/ żeby takowy Ordynans y należycie w swoim Walorze utrzymali/ y niepozwalali/ aby takowa Gorzałka w prowadzona była/ ale raczey one zaraz Granicy odwracali. A ieżeliby sie iedzey takowey Gorzałki u kogokolwiek znaydowało/ swiec zaraz one Fiskalskiemu Urzędowi Naszemu opowiedzieć powinni/ z przeciwney Strony ten/ u kogo by sie takowa Gorzałka pokazała/ także y ten/ ktoryby takowa Gorzałke przedawać/ albo aliàs Kupował/ a pod iakiem Kolwiek Pretextem ty to sie stać mogło/ do siebie przyimował od Naszych Poddanych w Miastach y na Ladzie mieszkaiacych powazał takowey ze Surowey nieodmiennej Kary sie spodziewać ma. A zas tym swiecey zabiegaiac wszelkiemu Podeyściu tak nakazuiemy y chcemy mieciż ten/ ktoryby takowa zaprowidziana Gorzałke znalazł wo en być maione zaraz zagrabic/ a do nayblizszego Grodu/ Woytowskiego Urzędu albo Miasta oddać y Połowe od takowey Konfiskowanej Gorzałki w Rekompenze Denuncyaciey iego skutecznie sobie pozyskowac. Wec tedy iako wtym takowa Wola Nasza zupełnie wykonana będzie/ tak sie też Każdy według oney rządzic/ zachowac y od Szkody wystrzegac powinien: A iżby teraznieyszy Ordinans nasz Każdemu Wiadomości był doniesiony/ y żeby Żaden osobliwie z cudzych Krajow Ludzi Niewiadomością niemogł sie wymawiać/ swiec takowy Universał Nasz w Niemieckiem w Polskiem y w Litewskiem Języku we Wszystkich Powiatach przy Bramach przy ach y w Miastach na Targach na drzewnianych Tablach ma być przybity y Ustawicznie wywieszony. Signatum w Krolewcu Dnia 15. Novembra Roku 1717.

L. S.

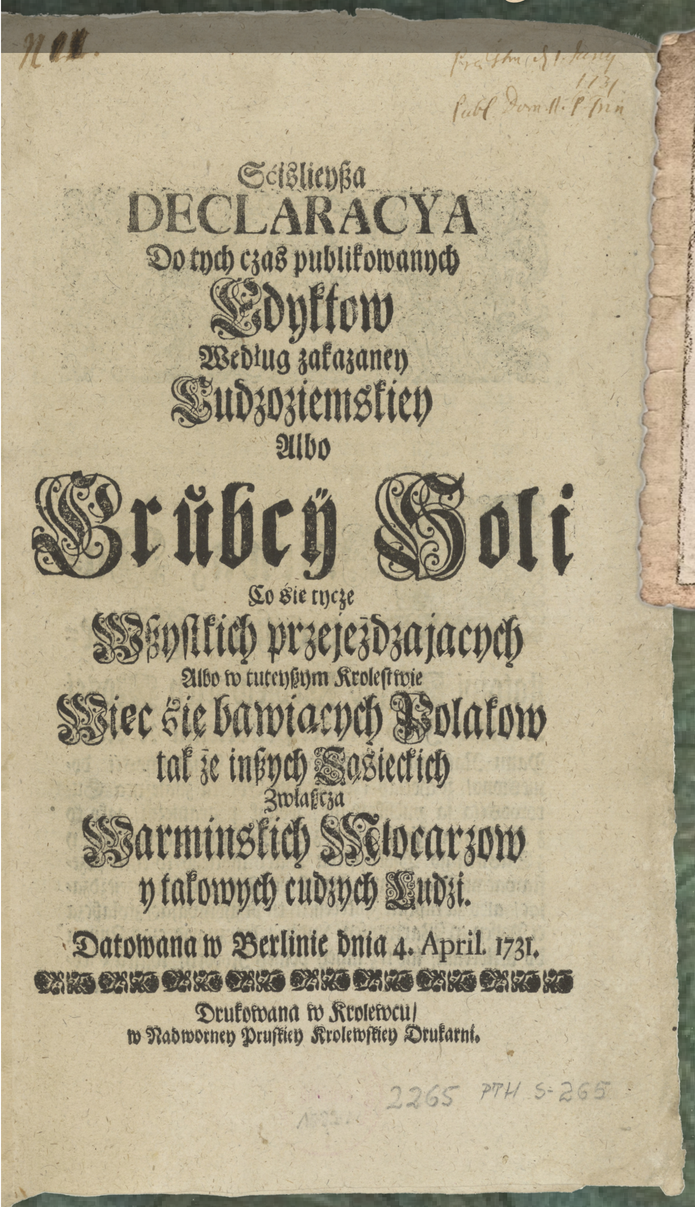
A Dohna. A Rauschke. A Canitz. Dystau. Dettau. Dallenrodt.

2245 PTH S-245
STACJA NAUKOWA INSTYTUTU ZACHODNIEGO w OLSZTYNIE (Instytut Mazurski)

My Fridrich Wilhelm, z Łaski Bożey Krol Pruski, Marggrabia Brandenburski, S. R. Panstwa Arcy-Podkomorzy y Kurfist Udzielny Xiąże Oranski, Neufchatelski y Wallenski etc. etc. etc. Wszem wobec y Każdemu z osobna do Wiadomości donosimy, iż voniekąd z Uprzykrzeniem dowiedzieliśmy się [...] gdyż Zydzy y Polacy do Krolestwa Naszego Pruskiego wiele Gorzałki do tych Czas wprowadzają. Signatum w Królewcu Dnia 15. Novembra Roku 1717.

(nr inw. 2245)

Obrót solą

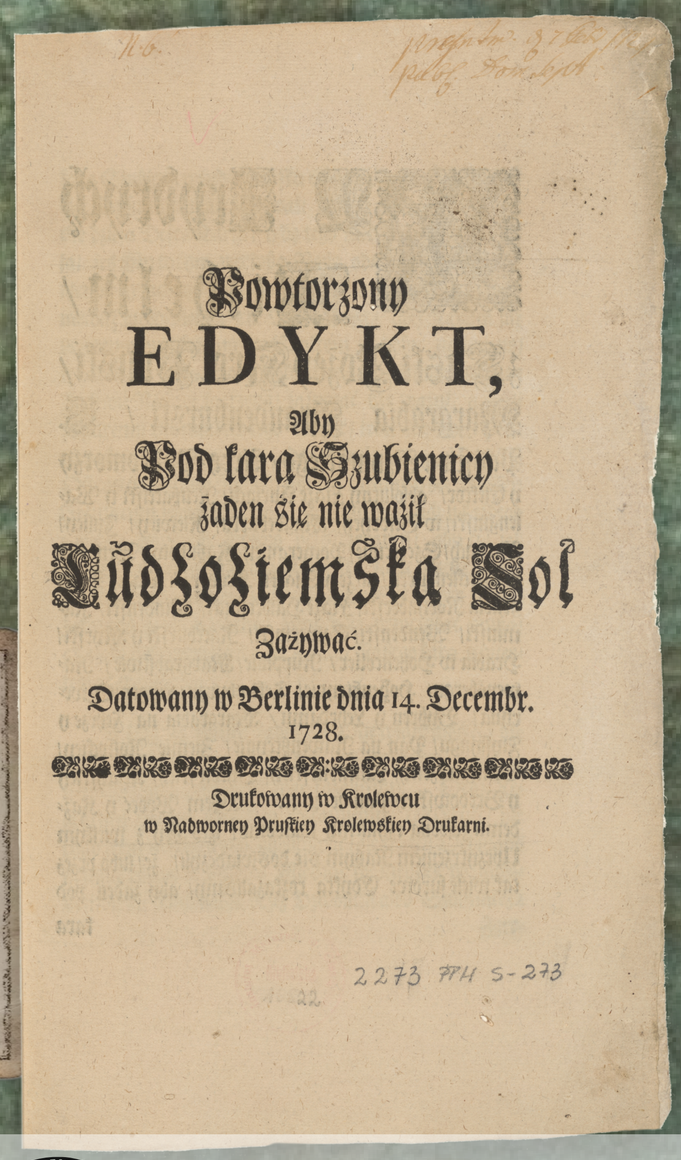

Ścisliejsza
DECLARACYA
Do tych czas publikowanych
Edyktow
Według zakazaney
Cudzoziemskiey
Albo
Grubey Soli
Co się tycze
Wszystkich przejezdzaiacych
Albo w tuteyszym Krolestwie
Wiec się bawiących Polakow
tak że inszych Sąsieckich
Zwłaszcza
Warmińskich Młocarzow
y takowych cudzych Ludzi.
Datowana w Berlinie dnia 4. April. 1731.
Drukowana w Krolewcu/
w Nadworney Pruskiey Krolewskiey Drukarni.

2265 PTH S-265

Ścisliejsza Declaracya Do tych czas publikowanych Edyktów Według zakazaney Cudzoziemskiej Albo Grubey Soli Co się tycze Wszystkich przejeżdżających Albo w tuteyszym Krolestwie Więc się bawiących Polaków tak że inszych Sąsieckich Zwłaszcza Warmińskich Młocarzow y takowych cudzych Ludzi. Datowana w Berlinie dnia 4. April. 1731.

(nr inw. 2265)

Powtorzony
EDYKT,
Aby
Pod kara Szubienicy
żaden się nie ważił
Cudzoziemska Sol
Zażywać.
Datowany w Berlinie dnia 14. Decembr.
1728.
Drukowany w Krolewcu
w Nadworney Pruskiey Krolewskiey Drukarni.

2273 PTH S-273

Powtorzony Edykt, Aby Pod karą Szubienicy żaden się nie ważił Cudzoziemską Sól Zażywać. Datowany w Berlinie dnia 14. Decembr. 1728.

(nr inw. 2273)

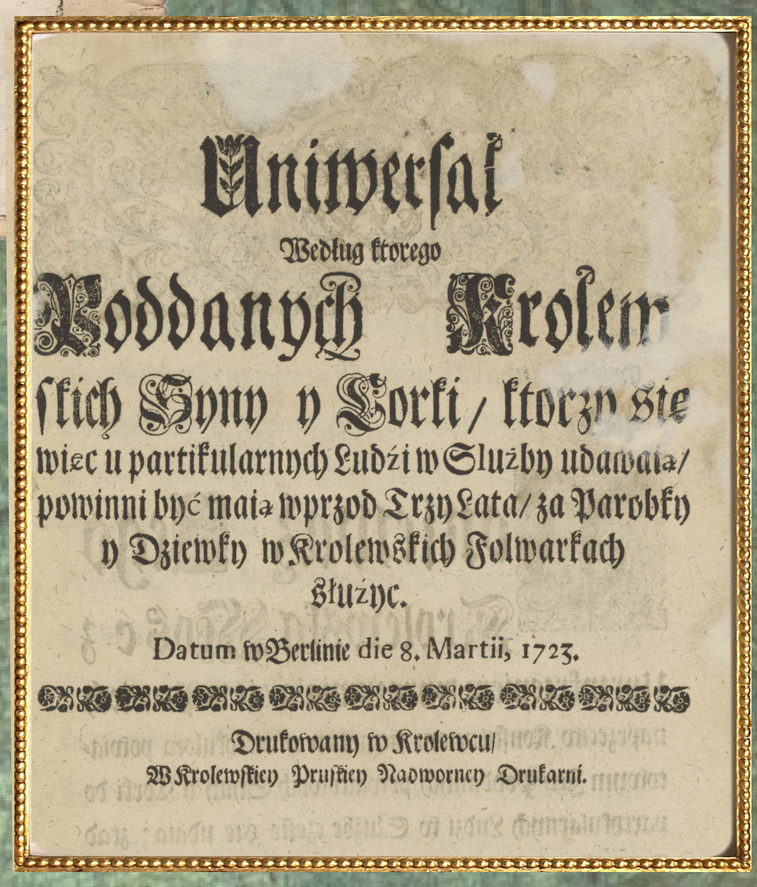
Ministerstwo Edukacji i Nauki
NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA
KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Inne rozporządzenia

Służba folwarczna

Uniwersał Według ktorego Poddanych Krolewskich Syny y Corki, którzy się więc w partikularnych Ludźi w Służby udawaią powinni być maią wprzod Trzy Lata, za Parobky y Dziewky w Krolewskich Folwarkach służyc. Datum w Berlinie die 8. Martii, 1723.

(nr inw. 2275)

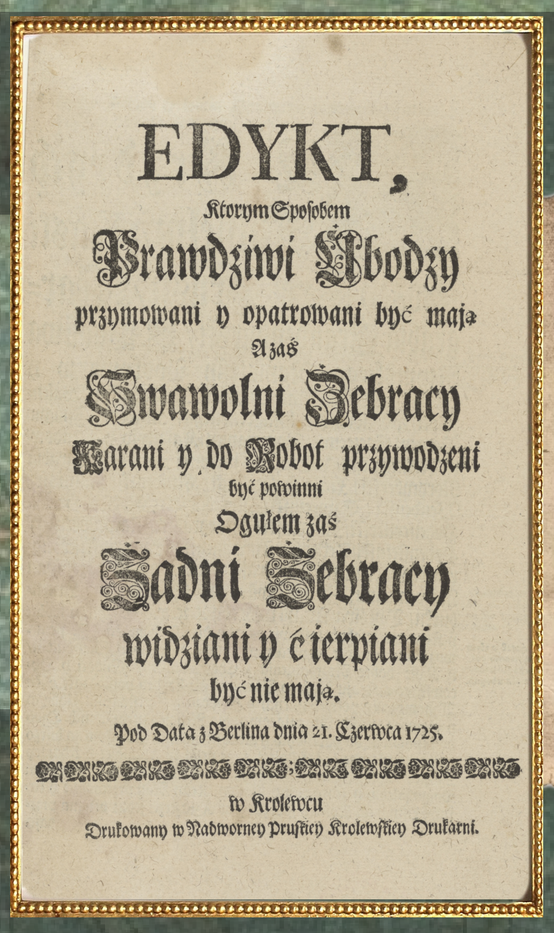

Uniwersał
Według ktorego
Poddanych Krolew
skich Syny y Corki / ktorzy się
więc u partikularnych Ludźi w Służby udawaią /
powinni być maią wprzod Trzy Lata / za Parobky
y Dziewky w Krolewskich Folwarkach
służyc.
Datum w Berlinie die 8. Martii, 1723.
Drukowany w Krolewcu /
W Krolewskiey Pruskiey Nadworney Drukarni.

Ubodzy i żebracy

Edykt. Ktorym Sposobem Prawdziwi Ubodzy przymowani y opatrowani być mają A zaś Swawolni Żebracy Karani y do Robot przywodzeni być powinni Ogułem zaś Żadni Żebracy widziani y ćierpiani być nie mają. Pod Datą z Berlina dnia 21. Czerwca 1725.

(nr inw. 2250)

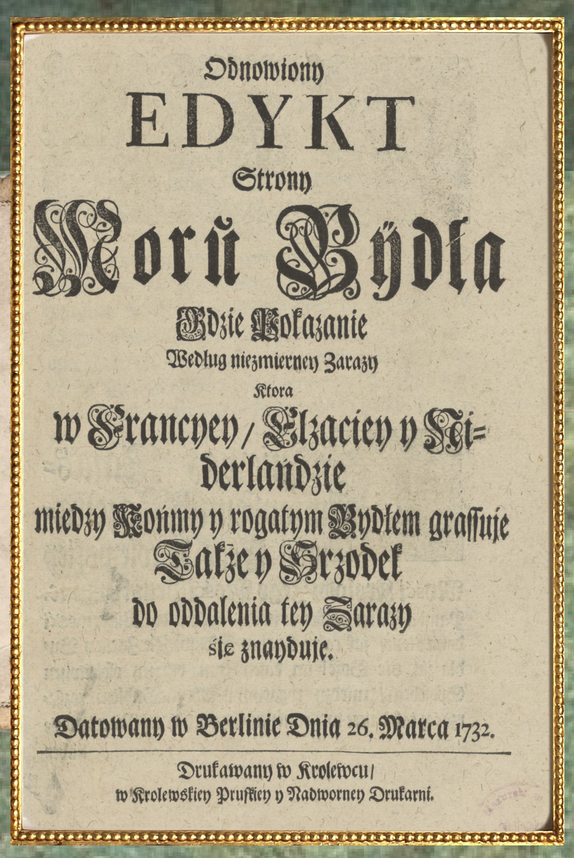

EDYKT,
Ktorym Sposobem
Prawdziwi Ubodzy
przymowani y opatrowani być maią
A zaś
Swawolni Żebracy
Karani y do Robot przywodzeni
być powinni
Ogułem zaś
Żadni Żebracy
widziani y ćierpiani
być nie maią.
Pod Data z Berlina dnia 21. Czerwca 1725.
w Krolewcu
Drukowany w Nadworney Pruskiey Krolewskiey Drukarni.

Regulacje sanitarne i weterynaryjne

Odnowiony Edykt Strony Moru Bydła Gdziey Pokazane Według niezmierney Zarazy Która w Franyey, Elzaciey y Niederlandzie między Konny y rogatym Bydłem grassuje Także y Srzodek do oddalenia tey Zarazy się znayduje. Datowany w Berlinie Dnia 26. Marca 1732.

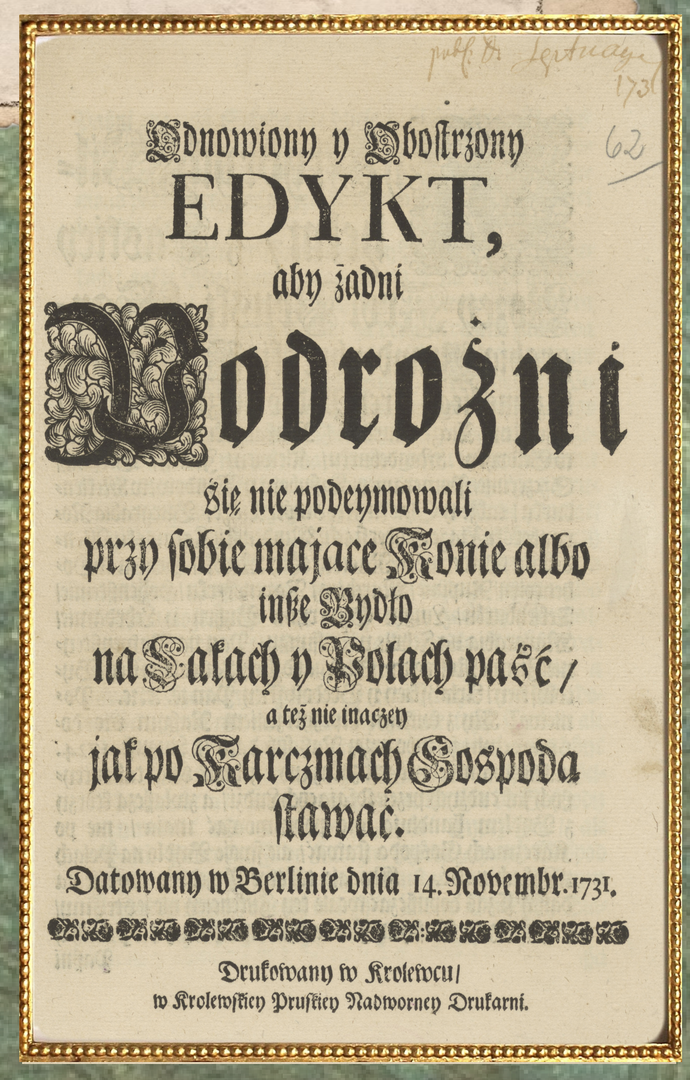
(nr inw. 2280)

Odnowiony
EDYKT
Strony
Moru Bydła
Gdzie Pokazanie
Według niezmierney Zarazy
Ktora
w Francyey / Elzaciey y Niderlandzie
między Konny y rogatym Bydłem grassuje
Także y Srzodek
do oddalenia tey Zarazy
się znayduje.
Datowany w Berlinie Dnia 26. Marca 1732.
Drukowany w Krolewcu /
w Krolewskiey Pruskiey y Nadworney Drukarni.

Odnowiony y Obostrzony Edykt, aby żadni Podrożni się nie podeymowali przy sobie mające Konie albo insze Bydło na Łąkach y Polach paść, a też nie inaczey jak po Karczmach Gospodą stawać. Datowany w Berlinie dnia 14. Novembr. 1731.

(nr inw. 2281)

Odnowiony y Obostrzony
EDYKT,
aby żadni
Podrożni
się nie podeymowali
przy sobie mające Konie albo
inše Bydło
na Łąkach y Polach paść /
a też nie inaczey
jak po Karczmach Gospoda
stawać.
Datowany w Berlinie dnia 14. Novembr. 1731.
Drukowany w Krolewcu /
w Krolewskiey Pruskiey Nadworney Drukarni.

Patent, Ktoremi Drogami ći którzy Cudzoziemskie Bydło z Polskiey pędzą chodzić mają. Datowany w Berlinie dnia 18. Septembr. 1725.

(nr inw. 2329)

PATENT,
Ktoremi
Drogami
ći ktorzy
Cudzoziemskie Bydło z Polskiey
pędzą / chodzić maią.
Datowany w Berlinie dnia 18. Septembr.
1725.
Drukowany w Krolewcu
w Nadworney Pruskiey Krolewskiey Drukarni.

Ministerstwo Edukacji i Nauki
NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA
KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Druki religijne

Kancjonały
(zbiory pieśni religijnych)

Nowo wydany Kancyonał Pruski, zawierający w Sobie Wybór Pieśni Starych i Nowych, W ziemi Pruskiey albo Brandenburskiey zwyczajnych, Z Sentencyą albo wierszem Pisma świętego nad każdą Pieśnią, Z gorliwymi Modlitwami Kościelnymi pospolitymi i osobliwymi, wszystkim w obec Służącymi, a oraz też Z potrzebnymi Rejestrami, i Przedmową nauczającą, Jakim sposobem tego kancyonała każdy ku zbudowaniu swemu zażywać ma.

CUM GRAT. ET PRIVIL. S. R. M. BORRUSIAE

W Królewcu Nakładem i Kosztem Królewsko-Nadworney Hartungowskiey drukarni.

[brak roku], s. liczb. 881, nr inw. 2151

Nowo wydany
Kancyonał Pruski,
zawieraiący w sobie
Wybor
Pieśni
Starych i Nowych,
W ziemi Pruskiey i Brandenburskiey zwyczaynych,
Z Sentencyą albo Wierszem Pisma
Świętego nad każdą Pieśnią,
Z gorliwymi
Modlitwami
Kościelnymi pospolitymi i osobliwymi,
wszystkim w obec służącymi,
A oraz też
Z potrzebnymi Reiestrami,
I
Przedmową nauczaiącą,
Jakim sposobem tego Kancyonału każdy ku zbudowaniu
swemu zażywać ma.
CUM GRAT

Przywilej królewski dla drukarza

Syr. 47, 9-12.
Przy każdey sprawie swey Dawid dawał chwałę Świętemu Najwyższemu słowmi chwalebnemi: Ze wyższego serca wielbił i miłował Stworzyciela swego: I postanowił śpiewać przed ołtarzem, aby głosy słowmi wdzięcznie śpiewali, a dzień ode dnia śpiewaniem swoim BOGA chwalili. Oddał na dni święte to, co przynależało, a skutecznie czasy rozdzielił, w ktorychby oni chwalili święte Imię Pańskie, i aby się od poranku rozlegało po Świątnicy tego.

CHRZEŚCIANINIE MIEY!
Tu masz Kancyonał niebożczyka D. NOSCELLA z wielkiey części przetłumaczony, ktory całe swoie studyy Bogu wygotował. Dziękuy Bogu za to! A ieżli teraźniejszego czasu iak Papier, tak też i drugie inne rożne potrzeby drukowania przy tych trudnych czasach w wielkiey cenie stoią, tedy kapłanowi Czytelnikowi do wiadomości podaie, że teraz każdy Exemplarz za trzydzieści sześć Groszy, niepraenumery, tu w Krolewcu, przebany będzie. BOG wam niechay użyczy do godnego zażywania tego Kancyonała łaski, a do dostatecznej wieczności przyprowadzi. Amen!

Wir Friedrich Wilhelm von GOTTES Gnaden, König in Preußen, Marggraf zu Brandenburg, des H. R. R. Erz-Cämmerer und Churfürst, Printz von Oranien, Neufchatel und Churfürst, Souverainer der Cassuben und Wenden, zu Jülich, Berge, Stettin, Pommern, zu Crossen Herzog, Burggraf zu Nürnberg, auch in Schlesien, Mörsen, Camin, Wenden, Schwerin, Ratzeburg, Ost-Friesland und Breurs, Graf zu Hohenzollern, Ruppin, der Mark, Ravensberg, Hoyenstein, Teckelnburg, Lingen, Schwerin, Mörs, Lehrdam, der Lande Rostock, Stargard, Lauenburg Bütow, Wenden und Breda, ꝛc. Urkunden und bekennen hiemit, das Wir dem Buchdrucker zu Königsberg, in unserm Königreiche Preußen, Johann Heinrich Hartung, auf beständigen allerunterthänigsten Ansuchen, privilegirter und ihm erlaubter gestanes allerunterthänigsten Ansuchen, privilegirter und ihm erlaubter die Polnische Bibel, das Polnische Neue Testament, auf beständigen Gesang Buch, so dessen Verlag, Consistorial-Rath Rogall herausgegeben Gesang Buch, so dessen Verlag, Consistorial-Rath Rogall herausgegeben zu gedachtem Königsberg überlassen, und dann endlich ein Polnisches Gesangbuch zum Druck fortdrucken zu können.

Wir thun das auch hiedurch und also, daß er solches, nach Gelegenheit der Zeit und Läuffe, vor angeführte geistliche Bücher, das aufgebetene Privilegium, über und allein, zu drucken, zu verkaufen, und zu debitiren berechtiget, deruns der Umstände; nur gedachten oder kleinen Buchstaben, in grossem kleinem Formar, in Unserer Stadt Königsberg, und sonst niemand, und zwar bei Vermeidung einer, in jedem Contraventions-Fall, an Unserer Preußischen Monum. pietatis, ohnnachdrücklich zu entrichtenden Strafe von ein hundert Species-Ducaten, unter einem andern Titul, nachdrucken, oder nachdrucken lassen, Buchdrucker, einzubringen und zu verkaufen, oder sonsten, oder brauchte Bücher bei Hrinrich Hartung, seiner Stelle die mehrgemeldten Privilegii auf gutem Druck abdrucken, und sie dadurch anbefohlen, von Unserer Preußischen Regierung gegen alle Contraventionen, auch im übrigen unserer Preußischen Regierung und zu maintenieren. Des zu Urkund es nöthig erachtet zu schützen Siegel bedrucken lassen. So geschehen und gegeben zu Berlin, den 17ten May 1739.

Friedrich Wilhelm.
(L. S.)

Nowo wydany
Kancyonał Pruski,
Zawieraiący w sobie
Wybor
Pieśni
Starych i Nowych,
W ziemi Pruskiey i Brandenburskiey zwyczaynych,
Z wyrokami Pisma S.
nad każdą Pieśnią.
Z gorliwemi
Modlitwami
Kościelnemi, pospolitemi i osobliwemi,
wszystkim w obec służącemi,
A oraz tej
Z potrzebnemi Reiestrami.
I
Przedmową nauczaiącą,
Jakim sposobem tego Kancyonału każdy
ku zbudowaniu swemu zażywać ma.
CumGratia etPrivil. S.R.M.borussiae.
W Królewcu
Drukował kosztem swoim Hartung.

Nowo wydany Kancyonał Pruski Zawierający w sobie Wybór Pieśni Starych i Nowych, W ziemi Pruskiey i Brandenburskieu zwyczaynych, Z wyrokami Pisma S. nad każdą Pieśnią, Z gorliwemi Modlitwami Kościelnymi, pospolitemi i osobliwemi, wszystkim w obec służącemi, A oraz też Z potrzebnemi Reiestrami. I przedmową nauczaiącą, Jakim sposobem tego Kancyonału każdy ku zbudowaniu swemu zażywać ma.

CUM GRATIA ET PRIVIL. S. R. M. BORUSSIAE

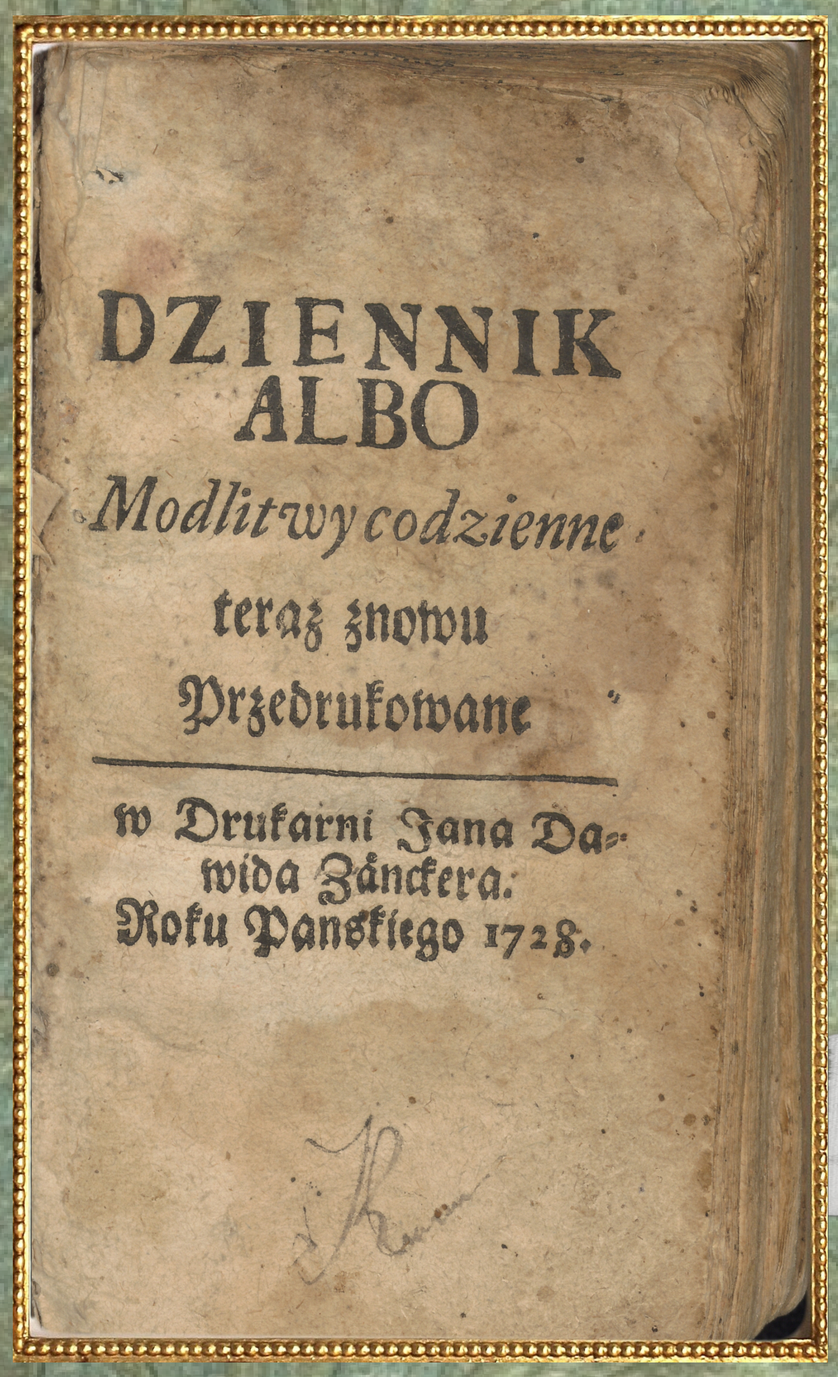
W Królewcu Drukował kosztem swoim Hartung.

[1851], s. liczb. 882, nr inw. 2011

Ministerstwo Edukacji i Nauki
NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA
KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

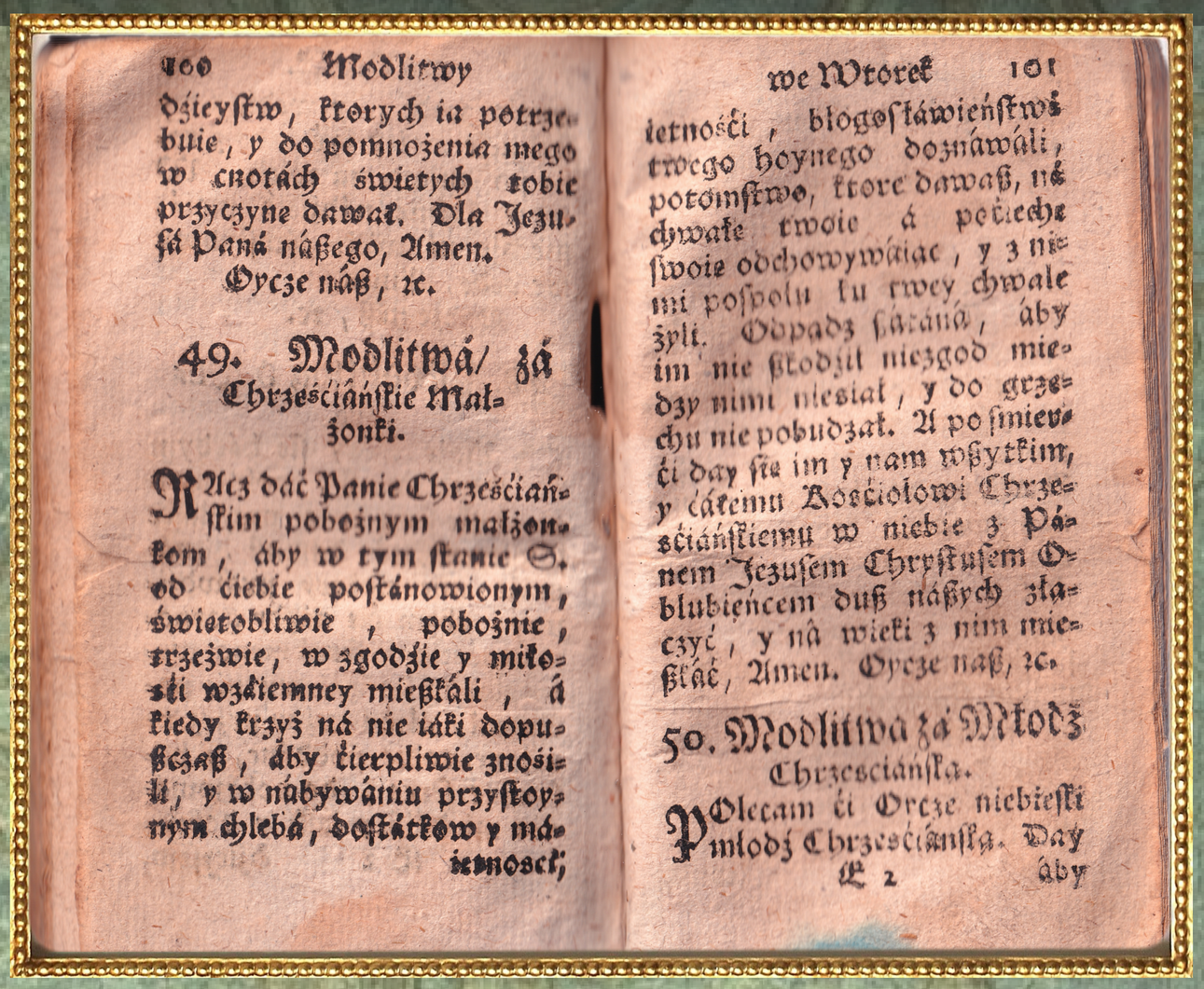
Druki religijne

Modlitewniki

DZIENNIK
ALBO
Modlitwy codzienne
teraz znowu
Przedrukowane

w Drukarni Jana Dawida Zánckera.
Roku Panskiego 1728.

100 Modlitwy

dźieyſtw, ktorych ia potrzebuie, y do pomnożenia mego w cnotách świętych tobie przyczyne dawać. Dla Jezuſá Paná náßego, Amen.

Oycze náß, &c.

49. Modlitwá/ zá Chrześćiáńſkie Małżonki.

RAcz dáć Panie Chrześćiáńſkim pobożnym małżonkom, áby w tym ſtanie S. od ćiebie poſtánowionym, świetobliwie, pobożnie, trzeźwie, w zgodźie y miłości wzáiemney mießkáli, á kiedy krzyż ná nie iáki dopußczaß, áby ćierpliwie znośili, y w nábywániu przyſtoynym chlebá, doſtátkow y máiętnoſci,

we Wtorek 101

ietności, błogoſłáwieńſtwá trwego hoynego doznáwáli, potomſtwo, ktore dawaß, náchwałe twoie á pośiechę ſwoie odchowywáiąc, y z nimi pospołu ku twey chwale żyli. Odpadz ſpráwá, áby im nie płodził niezgod między nimi niesiał, y do grzechu nie pobudzał. A poſmiewći day ſię im y nam wßytkim, y całemu Kośćiołowi Chrześćiáńſkiemu w niebie z Páńſkiem Jezuſem Chryſtuſem Odkupićielem duß náßych złączyć, y ná wieki z nim mießkáć, Amen. Oycze naß, &c.

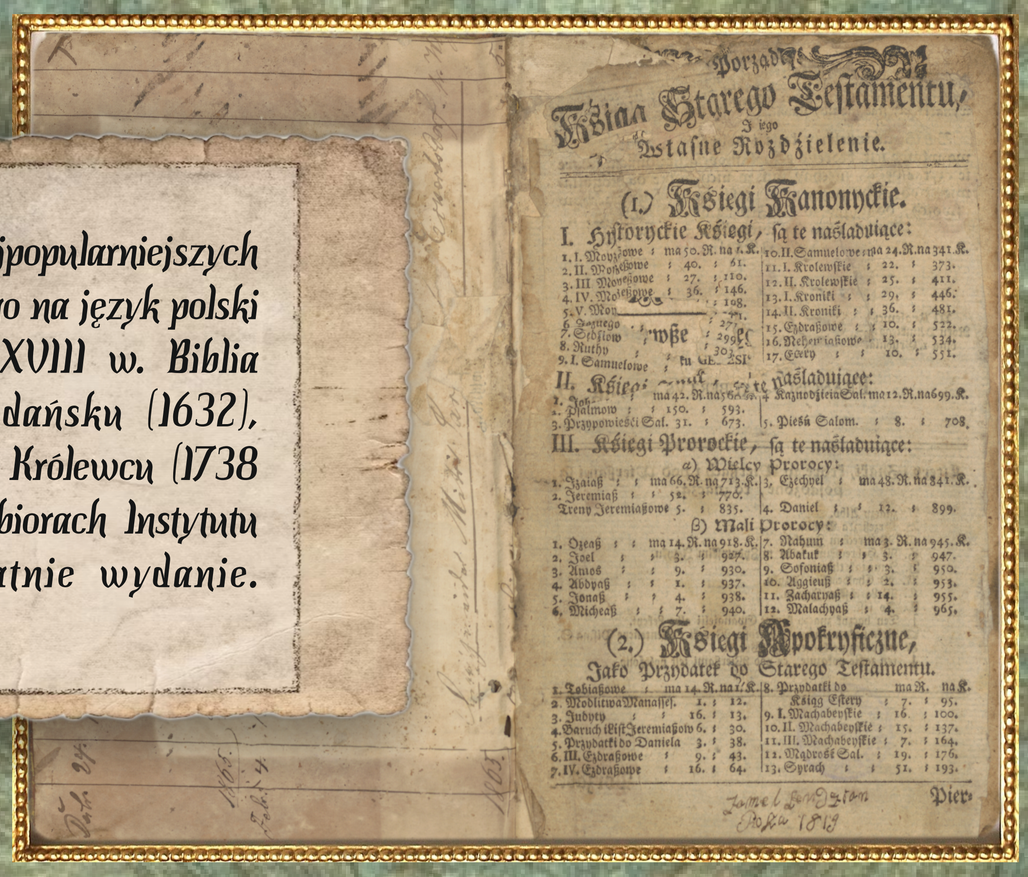
50. Modlitwa zá Młodź Chrześćiáńſka.

POlecam ći Oycze niebieſki młodź Chrześćiáńſką. Day

Dziennik albo Modlitwy codzienne teraz znowu Przedrukowane. w Drukarni Jana Dawida Zänckera. Roku Pańskiego 1728.

Biblia Gdańska

Biblia Gdańska stanowi jeden z najpopularniejszych polskich przekładów Pisma Świętego na język polski wśród protestantów. Do końca XVIII w. Biblia Gdańska została wydana w Gdańsku (1632), Amsterdamie (1660), Halle (1726), Królewcu (1738 i 1779), oraz Brzegu (1768). W zbiorach Instytutu Północnego znajduje się ostatnie wydanie.

Porządek
Xiąg Starego Testamentu,
I iego
Ustáwne Rozdźielenie.

(1.) Xięgi Kanonyckie.

I. Hiſtoryckie Xięgi, ſą te náśladuiące:

1. I. Moyżeſowe	ma 50. R. ná 6. K.		10. II. Samuelowe	ma 24. R. ná 341. K.	
2. II. Moyżeſowe	40.	61.	11. I. Krolewſkie	22.	373.
3. III. Moyżeſowe	27.	110.	12. II. Krolewſkie	25.	411.
4. IV. Moyżeſowe	36.	146.	13. I. Kroniki	29.	446.
5. V. Moyżeſowe		108.	14. II. Kroniki	36.	481.
6. Joſzego		271.	15. Ezdraßowe	10.	522.
7. Sędźiow	wße	299.	16. Nehemiaßowe	13.	534.
8. Ruthy		302.	17. Eſtery	10.	551.
9. I. Samuelowe		251.			

II. Xięgi [illegible] te náśladuiące:

1. Iob	ma 42. R. ná 568. K.		4. Kaznodźieia Sal. ma 12. R. ná 699. K.		
2. Pálmow	150.	593.			
3. Przypowieści Sal.	31.	673.	5. Pieśń Salom.	8.	708.

III. Xięgi Prorockie, ſą te náśladuiące:

a) Wielcy Prorocy:

1. Izaiaß	ma 66. R. ná 713. K.		3. Ezechyel	ma 48. R. ná 841. K.	
2. Jeremiaß	52.	776.			
Treny Jeremiaßowe	5.	835.	4. Daniel	12.	899.

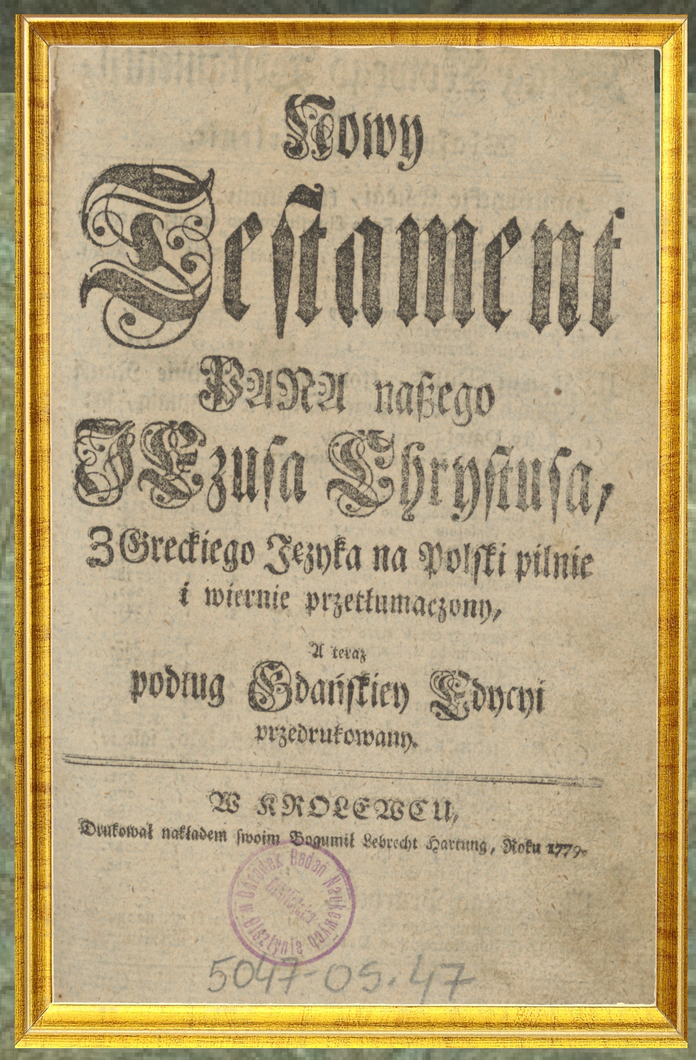
B) Mali Prorocy:

1. Ozeaß	ma 14. R. ná 918. K.		7. Nahum	ma 3. R. ná 945. K.	
2. Joel	3.	927.	8. Abakuk	3.	947.
3. Amos	9.	930.	9. Sofoniaß	3.	950.
4. Abdyaß	1.	937.	10. Aggieuß	2.	953.
5. Jonaß	4.	938.	11. Zacharyaß	14.	955.
6. Micheaß	7.	940.	12. Malachyaß	4.	965.

(2.) Xięgi Apokryficzne,
Jako Przydatek do Starego Testamentu.

1. Tobiaßowe	ma 14. R. ná 7. K.		8. Przydatki do Xiąg Estery	ma R.	ná K.
2. Modlitwa Manaſſes.	1.	12.		7.	95.
3. Judyty	16.	13.	9. I. Machabeyſkie	16.	100.
4. Baruch i list Jeremiaßow	6.	30.	10. II. Machabeyſkie	15.	137.
5. Przydatki do Daniela	3.	38.	11. III. Machabeyſkie	7.	164.
6. III. Ezdraßowe	9.	43.	12. Mądrość Sal.	19.	176.
7. IV. Ezdraßowe	16.	64.	13. Syrach	51.	193.

Pier-

Nowy
Testament
PANA naßego
JEzuſa Chryſtuſa,
Z Greckiego Jezyka na Polſki pilnie
i wiernie przetłumaczony,
A teraz
podług Gdańſkiey Edycyi
przedrukowany.

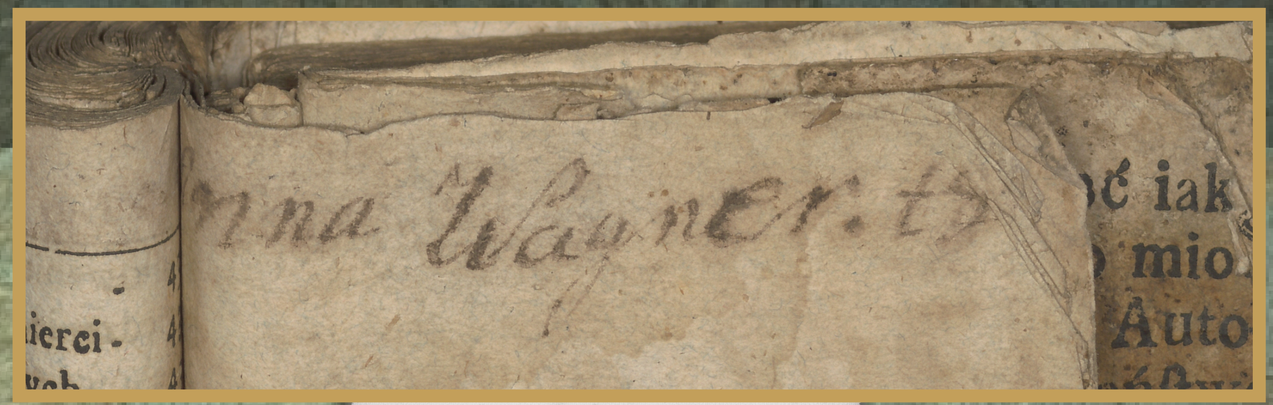
W KROLEWCU,
Drukował nakładem ſwoim Bogumił Lebrecht Hartung, Roku 1779.

5047-05.47

Ministerstwo Edukacji i Nauki
NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA
KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

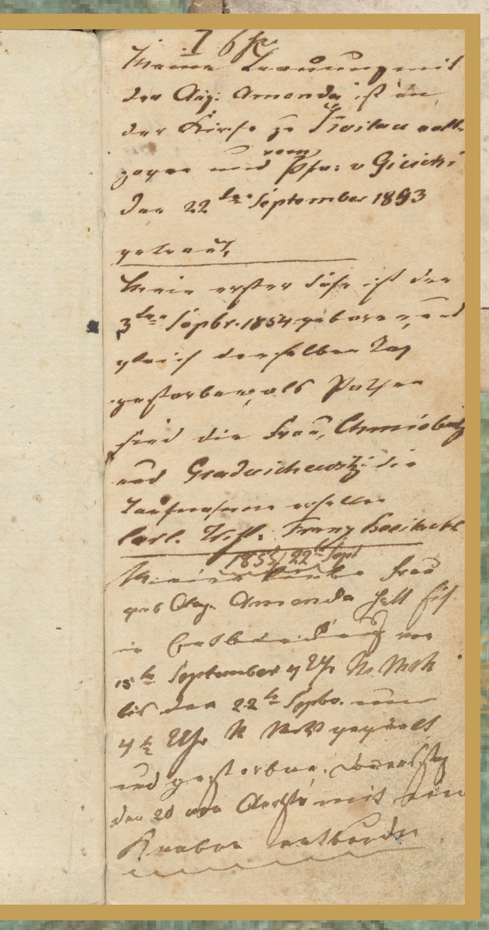
Proweniencja

Zapisy odręczne

[Anna] Wagner t.[. . .]

„Meine Trauung mit der Aug.[usta] Amanda ist an der Kirche zu [Koslau] vollzogen und vom Pfr.[arer] v.[on] [. . .] den 22en September 1893 getraut [...]"

Nowo wydany
Kancyonał Pruski,
Zawieraiący w sobie
Wybor
Pieśni
Starych i Nowych,
W ziemi Pruskiey i Brandenburskiey zwyczaynych,
Z wyrokami Pisma S.
nad każdą Pieśnią.
Z gorliwemi
Modlitwami
Kościelnemi, pospolitemi i osobliwemi wszystkim w obec służącemi,
A oraz tej
Z potrzebnemi Reiestrami.
I
Przedmową nauczaiącą,
Jakim sposobem tego Kancyonału każdy ku zbudowaniu swemu zażywać ma.
CUMGRATIA ET PRIVIL. S.R.M. BORUSSIAE
W Królewcu
Drukował kosztem swoim Hartung.

Jan [M.]

Znaki proweniencyjne instytucji powojennych

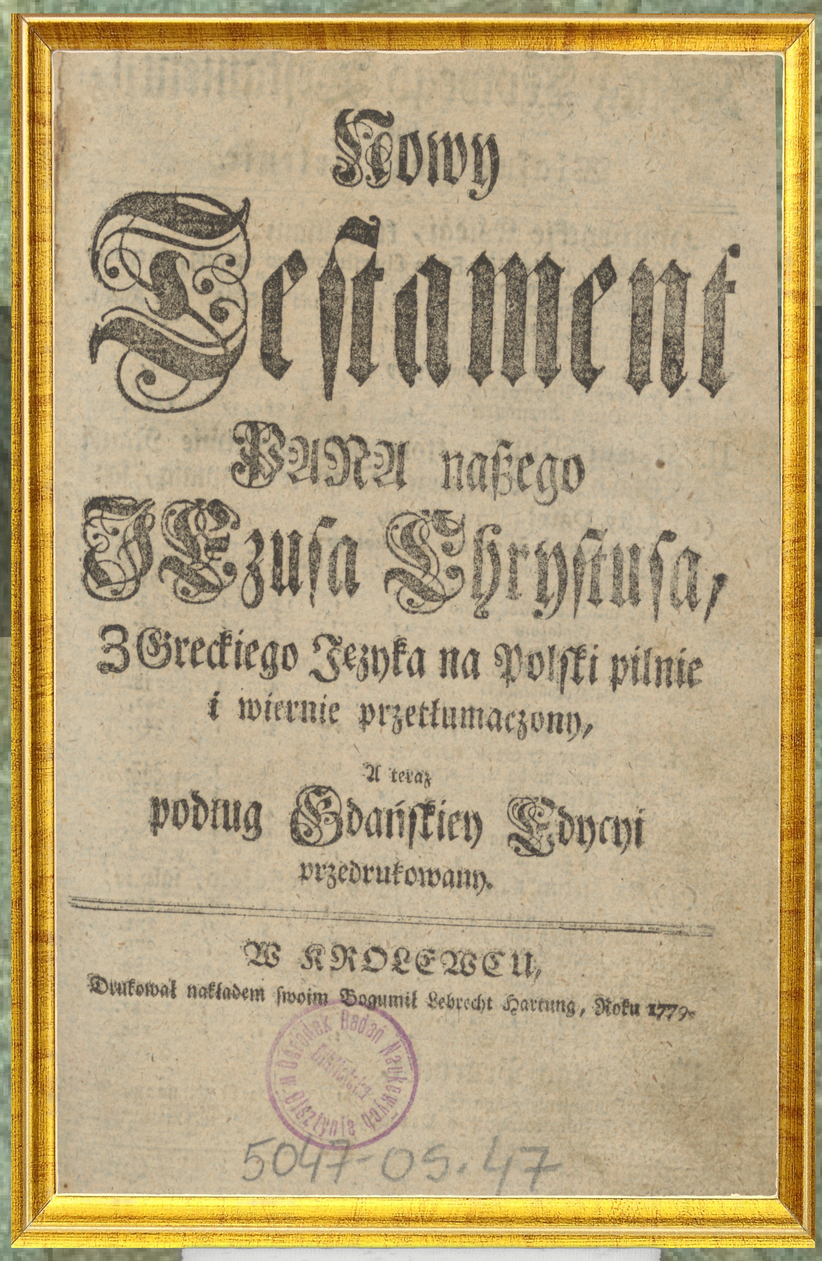
Syr. 47, 9-12.

Przy każdey sprawie swey Dawid dawał chwałę Świętemu Naywyższemu słowmi chwalebnemi: Ze wßyßkiego serca wielbił i miłował Stworzyciela swego: I postanowił śpiewać przed ołtarzem, aby głosy swymi wdzięcznie śpiewali, a dzień ode dnia śpiewaniem swoim BOGA chwalili. Oddał na dni święte to, co przynależało, a ßtusznie czasy rozdzielił, w ktorychby oni chwalili święte Imię Pańskie, i aby się od poranku rozlegało po Świątnicy iego.

CHRZESCIANINIE MIEY!

Tu maß Kancyonał nieboßczyka D. ROGALLI z większey części przetłumaczony, ktorych niektorzy sługy BOży wygotowali. Dziękuy BOgu za to! A gdyż teraźnieyßego czaßu iak Papier, tak też i drugie inße rożne potrzeby drukowania przy tych trudnych czaßach w więtßey cenie stoią, tedy Laskawemu Czytelnikowi do wiadomości podaie do, że teraz każdy Exemplarz, za trzydzieści ßeść Großy, nieoprawiony, tu w Krolewcu, przedany będzie. BOG zas niechay uzyczy do godnego zażywania tego Kancyonała łaßki swey i pożegnania, aby wielu serca przez to do prawdziwey pokuty i wiary pobudzone, w krzyżu pocießone, do chwał BOßkich zachęcone, a do zbawiennej wieczności przygotowane być mogły! To BOG niech uczyni przez Chrystusa JEzusa, i ducha Swiętego, Amen!

Instytut Mazurski w Olsztynie
Stacja Naukowa PTH

Kowy
Testament
PANA naßego
JEzuſa Chryſtuſa,
Z Greckiego Jezyka na Polski pilnie
i wiernie przetłumaczony,
A teraz
podług Gdańſkiey Edycyi
przedrukowany.
W KROLEWCU,
Drukował nakładem swoim Bogumił Lebrecht Hartung, Roku 1779.

Ośrodek Badań Naukowych

Ministerstwo Edukacji i Nauki
NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA
KSIĘGOZBIORY PRZEDWOJENNE JAKO ŹRÓDŁO DO HISTORII WARMII I MAZUR
INSTYTUT PÓŁNOCNY IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO